

วิเคราะห์สังคมไทยในแง่ของการเปลี่ยนแปลง ทางเศรษฐกิจและประชาชน

เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม

คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในปัจจุบันชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยแต่ละกลุ่มหรือแต่ละอาชีพได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญไปจากสิ่งที่เคยเป็นอยู่เมื่อสี่ห้าสิบปีก่อน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้เป็นผลผลิตโดยตรงจากความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากร อย่างไรก็ตาม ความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุนั้นหาได้ช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยส่วนใหญ่ดีขึ้นไม่ ตรงกันข้ามความเจริญเติบโตดังกล่าวนี้ ได้ทำลายวัฒนธรรมและสิ่งที่ดีงามของสังคมไทยไป ทำให้คนส่วนใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เลวลง และก่อให้เกิดการขัดแย้งในสังคมมากขึ้น

ในบทความนี้จะทำการวิเคราะห์สังคมไทยโดยพิจารณาจากลักษณะการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเพิ่มขึ้นของประชากร โดยในขั้นแรกจะวางเค้าโครงทางทฤษฎีเพื่อให้เห็นความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระหว่างปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง และหลังจากนั้นจึงจะนำเอาเค้าโครงทางทฤษฎีดังกล่าวมาพิจารณาถึง

การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย ซึ่งในที่นี้จะแบ่งแยกประเด็นการพิจารณาสองตอนคือ

๑. เค้าโครงทางทฤษฎีในการวิเคราะห์
๒. การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย

ตอนที่หนึ่ง

เค้าโครงทางทฤษฎีในการวิเคราะห์

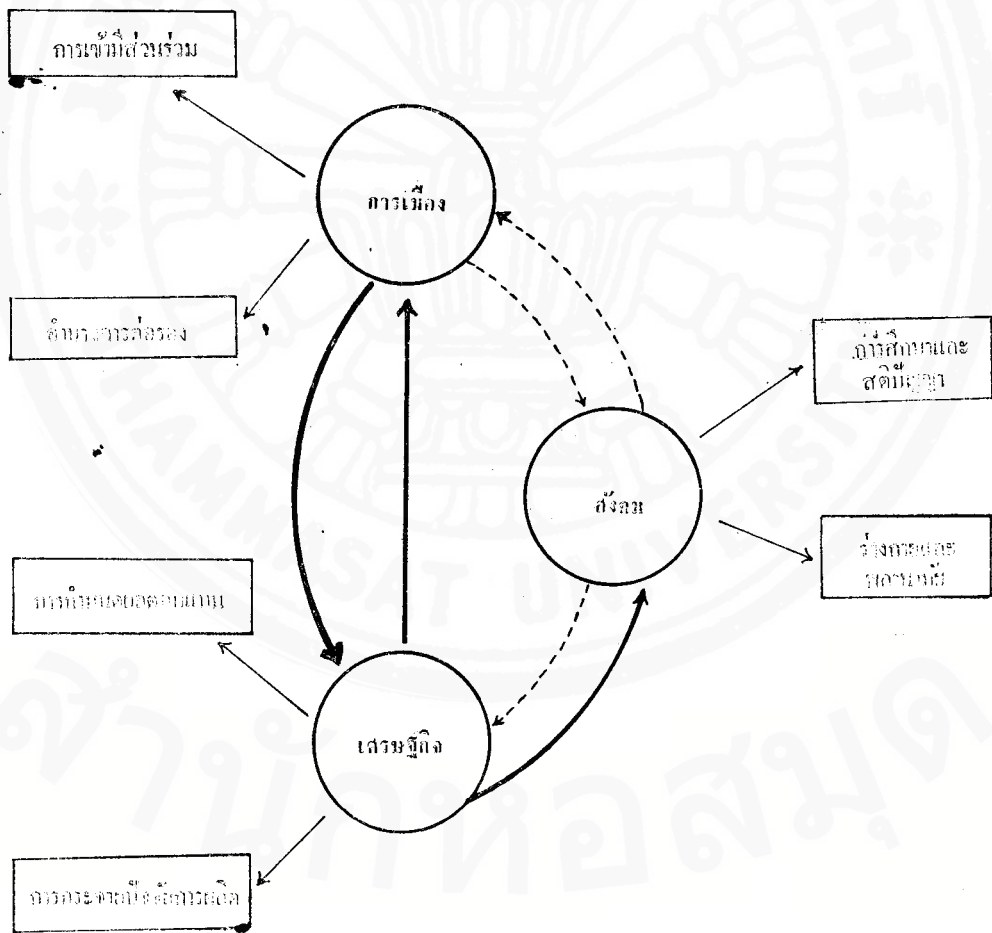
ลักษณะของสังคมแห่งใดแห่งหนึ่งจะมีลักษณะอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับคนที่อยู่ในสังคมนั้นเป็นสำคัญ ในขณะเดียวกัน คนที่อยู่ในสังคมนั้นจะมีความเป็นอยู่ ความรู้สึกนึกคิดและประกอบพฤติกรรมต่าง ๆ อย่งไรนั้น ก็ย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมืองในสังคมของสังคมนั้นเป็นสำคัญ อย่างไรก็ตาม ปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมนั้นต่างก็มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีอิทธิพลหรือนำหนักในการกำหนดวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของคนในลักษณะแตกต่างกัน ซึ่งจะพิจารณา

ได้จากรูปที่ ๑ ดังจะแบ่งแยกหัวข้อการพิจารณาได้ดังนี้

- (๑) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม
- (๒) การรวบอำนาจทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม

- (๓) การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และลักษณะการยอมรับระบบเศรษฐกิจ และการเมืองของสังคม
- (๔) การเปิดการค้ากับต่างประเทศและนโยบายของรัฐกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

รูปที่ ๑
ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ที่มีต่อการกำหนดคตินิยมของสังคม

เส้นหนักแสดงถึงปัจจัยกำหนดโดยตรง
เส้นจุดแสดงถึงปัจจัยกำหนดทางอ้อม

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม

เราอาจจะพิจารณาลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม โดยดูจากสาระสำคัญในองค์ประกอบของปัจจัยแต่ละตัว ซึ่งพอจะลำดับความสำคัญได้ดังนี้

๑.๑ ปัจจัยทางการเมือง

โดยทั่วไปแล้ว อาจจะสามารถกล่าวได้ว่าปัจจัยทางการเมืองเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดในการกำหนดระบบเศรษฐกิจ และวิถีชีวิตของคนในสังคม ทั้งนี้เพราะว่าอำนาจทางการเมืองนั้นจะเป็นสิ่งที่สามารถกำหนดแนวการจัดสรรการใช้ทรัพยากรของสังคม และสามารถที่จะวางกำหนดกฎเกณฑ์หรือระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ เพื่อควบคุมหรือชักนำให้การประกอบพฤติกรรมของคนในสังคมเป็นไปตามแนวทางที่ต้องการได้ ดังนั้น ใครก็ตามที่สามารถควบคุมกลไกอำนาจรัฐได้อย่างแท้จริงแล้ว เขาเหล่านั้นย่อมจะสามารถชักนำให้การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจให้เป็นไปในทิศทางที่ต้องการได้ไม่มากนักน้อย ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับว่าแนวทางที่ชักนำนั้น สอดคล้องกับสภาพชีวิตจิตใจของมนุษย์มากน้อยแค่ไหน ในการพิจารณาเกี่ยวกับปัจจัยทางการเมืองจะแบ่งแยกหัวข้อการพิจารณาโดยย่อดังนี้

๑.๑.๑ องค์ประกอบทางการเมืองในการกำหนดปัจจัยเศรษฐกิจและสังคม

การที่จะพิจารณาว่าอำนาจรัฐของสังคมจะถูกใช้ไปในทางที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมหรือต่อคนกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดโดยเฉพาะนั้น เราควรจะต้องพิจารณาองค์ประกอบที่สำคัญของกลไกทางการเมืองสองประการ ดังนี้

ก. การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย

การใช้อำนาจทางการเมืองในการวางกำหนดกฎเกณฑ์ทางเศรษฐกิจหรือสังคม เพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือไม่นั้น อาจพิจารณาได้จากกลไกทางการเมืองของสังคมว่าได้เปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย หรือกำหนดชะตากรรมของตนเองหรือของสังคมมากน้อยแค่ไหน ซึ่งอาจจะพิจารณาได้ว่ากลไกทางการเมืองที่ใช้ใช้นั้นเป็น “ระบบแข่งขัน” หรือ “ระบบผูกขาด” ดังจะพิจารณาได้จากข้อสังเกตบางประการดังนี้

(๑) การเมืองในระบบแข่งขัน

การเมืองในระบบแข่งขันหรือระบบประชาธิปไตยที่แท้จริงนั้น จะเปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการกำหนดนโยบายบริหารประเทศมากที่สุด ซึ่งจะทำให้การใช้อำนาจรัฐในการกำหนดกฎเกณฑ์หรือนโยบายต่าง ๆ เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของส่วน

รวมเป็นหลัก มิใช่เป็นการใช้อำนาจรัฐบังคับคนส่วนใหญ่เพื่อผลประโยชน์ของคนส่วนน้อย การเปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการบริหารประเทศนั้น นอกจากจะทำให้การกำหนดนโยบายต่าง ๆ สอดคล้องกับผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่แล้ว ยังช่วยลดข้อผิดพลาดในการกำหนดนโยบาย และทำให้การเปลี่ยนมือการใช้อำนาจรัฐภายในสังคมเป็นไปโดยราบรื่น โดยไม่ต้องใช้กำลังเข้าโค่นล้มกัน

อย่างไรก็ตาม การเปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมใน ขบวนการตัดสินใจเพื่อบริหารประเทศนั้น เมื่อพิจารณาในแง่เศรษฐกิจแล้วก็มักจะก่อให้เกิดความล่าช้า และต้องเสียค่าใช้จ่ายในขบวนการตัดสินใจมาก ซึ่งเรื่องนี้ทำให้คนบางกลุ่มถือเป็น ข้ออ้างในการสนับสนุนการปกครอง “ระบบผูกขาด” แต่อย่างไรก็ดี ในเรื่องนี้ถ้าหากเรารู้จักเลือกใช้อัตราการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนได้อย่างเหมาะสมแล้ว ก็จะช่วยลดความล่าช้าและค่าใช้จ่ายในขบวนการตัดสินใจได้มาก^(๑) แต่ในขณะเดียวกัน เมื่อพิจารณาถึงการลดข้อผิดพลาดในการตัดสินใจและการทำไปเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมหรือวิธีการเปลี่ยนมือการครองอำนาจรัฐแล้ว กลไกทางการเมืองแบบแข่งขันย่อมดีกว่ากลไกทางการเมืองแบบผูกขาดอย่างมาก

เมืองแบบแข่งขันย่อมดีกว่ากลไกทางการเมืองแบบผูกขาดอย่างมาก

(๒) การเมืองในระบบผูกขาด

การเมืองในระบบผูกขาดหรือระบบเผด็จการในรูปแบบต่าง ๆ นั้น คนกลุ่มน้อยจะเป็นฝ่ายควบคุมการให้กลไกอำนาจรัฐ และไม่ยอมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการบริหารประเทศมากนัก การกำหนดกฎเกณฑ์นโยบายหรือข้อบังคับต่าง ๆ จะออกมาในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวมมากน้อยแค่ไหนนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับจิตสำนึกและความรู้ความสามารถของกลุ่มคนที่กุมอำนาจรัฐนั้นเป็นสำคัญ กล่าวคือถ้าหากผู้ที่กุมกลไกอำนาจรัฐนั้นเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ส่วนตน หรือขาดความเฉลียวฉลาดแล้ว นโยบายหรือการทำงานของกลไกต่าง ๆ ของรัฐ ก็จะถูกออกมาในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อคนกลุ่มน้อยที่กุมกลไกอำนาจรัฐ แต่เป็นผลเสียต่อคนส่วนใหญ่ของประเทศ หรือสิ่งที่รัฐบาลตัดสินใจก็มักจะเกิดข้อผิดพลาดเสมอ ซึ่งก็จะเป็นผลเสียต่อสังคมส่วนรวมนั่นเอง

ในกรณีตรงกันข้าม ถ้าหากคนกลุ่มน้อยที่ควบคุมกลไกอำนาจรัฐนั้นเป็นผู้ที่มีจิตสำนึกเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวม และเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาดแล้ว นโยบายและสิ่งต่าง ๆ ที่รัฐทำนั้นก็มัก

(๑) ผู้ที่สนใจเรื่องนี้ควรอ่าน Anthony Downs, *An Economic Theory of Democracy*, (New York : Harper & Row, 1957)

J.M. Buchanan and Gordon Tullock, *The Calculus of Consent* (University of Michigan Press, 1962)

จะออกมาในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อส่วนรวม และเกิดข้อผิดพลาดในการตัดสินใจน้อย แต่อย่างไรก็ตาม ไม่มีอะไรเป็นสิ่งที่รับประกันว่า การตัดสินใจหรือการบริหารงานของคนกลุ่มน้อย นั้นจะออกมาในลักษณะที่เป็นประโยชน์ต่อสังคม ส่วนรวมเสมอไป ทั้งนี้เพราะว่าโดยสัญชาตญาณ ของมนุษย์นั้นทุกคนย่อมเห็นแก่ตัว หรือเห็นแก่ ประโยชน์ของกลุ่มของตนไม่มากนักน้อย ดังนั้น เมื่อกลุ่มน้อยเป็นฝ่ายที่ผูกขาดการใช้อำนาจรัฐ โดยปราศจากการตรวจสอบ หรือการถ่วงดุลย์ การใช้อำนาจแล้ว การมัวเมาในอำนาจและข้อ ผิดพลาดในการบริหารงาน ก็จะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้น อย่างแน่นอน ซึ่งประชาชนส่วนใหญ่ก็จะเป็น ผู้ที่แบกรับความผิดพลาดและการมัวเมาอำนาจ ดังกล่าวนั้น

ข. อำนาจการต่อรองของกลุ่มผลประโยชน์ การที่จะให้การใช้อำนาจรัฐหรือการกำ หนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ เป็นไปเพื่อผลประโยชน์ ของส่วนรวมนั้น นอกจากกลไกทางการเมืองจะ ต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วน ร่วมในขบวนการตัดสินใจแล้ว กลไกทางการเมืองนั้นจะต้องเปิดโอกาสให้มีการตรวจสอบ หรือการถ่วงดุลย์ของการใช้อำนาจอีกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเปิดโอกาสให้กลุ่มผลประโยชน์ ต่าง ๆ สามารถใช้อำนาจการต่อรองระหว่างกัน อย่างยุติธรรม^(๒) ซึ่งจะพิจารณาได้ดังนี้

ประการแรก โดยหลักของความจริงนั้น มนุษย์ทุกคนหรือทุกกลุ่มย่อมจะคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเป็นหลัก ดังนั้นวิธีที่ดีที่สุดใน การรักษาผลประโยชน์ของส่วนรวมก็คือ ปล่อยให้ ทุกคนหรือทุกกลุ่มสามารถเข้ารักษาสิทธิและผล ประโยชน์ของตนอย่างเต็มที่ โดยที่มีรัฐบาลเป็น ฝ่ายคอยควบคุมดุลย์แห่งอำนาจในการต่อรอง (Countervailing Power) ของแต่ละฝ่าย เพื่อให้การใช้อำนาจการต่อรองนั้นเป็นประโยชน์ต่อ ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์ทุกคน ต่างก็มีความเห็นแก่ตัว ดังนั้นเมื่อขาดดุลย์แห่ง อำนาจในการต่อรองแล้วฝ่ายมีกำลังเหนือกว่าก็ จะเอาเปรียบฝ่ายที่อ่อนแอกว่า เช่น นายจ้างอาจ จะเอาเปรียบกรรมกรหรือลูกจ้าง ในทาง ตรงกันข้าม ถ้าหากฝ่ายกรรมกรมีอำนาจการ ต่อรองสูงกว่ากรรมกรก็จะเป็นฝ่ายที่เอาเปรียบ นายจ้าง อย่างไรก็ตาม ในกรณีที่ทั้งสอง ฝ่ายต่างก็มีอำนาจการต่อรองพอ ๆ กันแล้ว แต่ ละฝ่ายจะไม่สามารถเอาเปรียบซึ่งกันและ กัน แต่จะต้องทำการแบ่งปันผลประโยชน์ร่วม กัน

ประการที่สอง ถึงแม้ว่ากลุ่มผลประโยชน์ แต่ละกลุ่มจะมีอำนาจการต่อรองที่ทัดเทียมกันก็ ตาม การเอาเปรียบในสังคมก็อาจจะเกิด ขึ้นได้ ถ้าหากกลุ่มผลประโยชน์ที่มีอำนาจการ

(๒) ผู้ที่สนใจเรื่องนี้ควรอ่าน J.K. Galbraith, *American Capitalism : The Concept of Countervailing Power*, (Boston : Houghton Mifflin, 1952)

ต่อรองที่ทัดเทียมกันทำการรวมหัวกันเพื่อเอาเปรียบผู้อื่น เช่น กรรมการและนายจ้างในอุตสาหกรรมใดอุตสาหกรรมหนึ่งอาจจะรวมหัวกันเอาเปรียบประชาชนผู้บริโภครส่วนใหญ่ โดยการยอมขึ้นค่าแรงงานให้สูงขึ้นแล้วหันไปเพิ่มกำไร โดยการขึ้นราคาสินค้าของตนเป็นต้น ตัวอย่างในกรณีของประเทศไทยที่พอจะเห็นได้ก็คือกรณีการรวมหัวกันระหว่างโรงงานน้ำตาลกับกลุ่มชาวไร่อ้อยเป็นต้น ดังนั้น การที่จะรักษาผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวมนั้น นอกจากรัฐบาลจะพยายามให้กลุ่มผลประโยชน์ที่เกี่ยวข้องกันมีอำนาจการต่อรองที่ทัดเทียมกันแล้ว รัฐบาลจะต้องคอยป้องกันการรวมหัวกันของกลุ่มผลประโยชน์เพื่อเอาเปรียบผู้อื่น เช่น รัฐบาลอาจจะกำหนดมาตรฐานของสินค้าสำคัญต่าง ๆ หรือการป้องกันการผูกขาดตัดตอน หรือการควบคุมราคาสินค้าที่จำเป็น เพื่อรักษาผลประโยชน์ของผู้บริโภคส่วนใหญ่ เป็นต้น

ประการที่สาม นอกจากรัฐบาลจะรักษาผลประโยชน์ของคนส่วนใหญ่ โดยการพยายามให้กลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ มีอำนาจการต่อรองที่ทัดเทียมกันแล้ว รัฐบาลควรจะต้องกระตุ้นเร่งเร้าให้ประชาชนทุกคนคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสังคมส่วนรวม (Social responsibility) ด้วย เพื่อช่วยให้การเอาตัวเอาเปรียบในสังคมมีน้อยลง ส่วนคนที่ช่วยตัวเองไม่ได้ เช่น เด็ก คนชรา และคนพิการ เป็นต้น รัฐบาลจะต้องคอยช่วย

เหลืออุ้มชูบุคคลที่ช่วยตัวเองเหล่านั้น โดยรัฐบาลจะต้องจัดสวัสดิการทางสังคมเพื่อให้ความช่วยเหลือ

๑.๑.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางการเมืองกับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

ถ้าพิจารณาจากความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดต่าง ๆ ของสังคมในรูปที่ ๑ แล้ว จะสังเกตได้ ปัจจัยทางการเมืองจะเป็นตัวกำหนดที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อปัจจัยทางเศรษฐกิจ กล่าวคือ ผู้ที่ควบคุมกลไกอำนาจรัฐหรือปัจจัยทางการเมืองนั้น จะเป็นฝ่ายที่มีอิทธิพลในการวางกำหนดกฎเกณฑ์หรือออกกฎหมาย หรือเข้าทำหน้าที่เกี่ยวกับ การจัดสรรการใช้ทรัพยากรของสังคม การรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และการจัดสรรการกระจายผลประโยชน์ของสังคม ซึ่งการกระทำของรัฐดังกล่าวนี้จะมีผลกระทบต่อโดยตรงต่อการประกอบพฤติกรรมทางเศรษฐกิจและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้น

ในทำนองเดียวกัน ผู้ที่ควบคุมกลไกอำนาจรัฐก็อาจจะมีอิทธิพลในการกำหนดพฤติกรรมบางอย่างของคนในสังคม เช่น รัฐบาลอาจจะออกตัวบทกฎหมายบังคับไม่ให้ประชาชนประกอบพฤติกรรมบางอย่าง หรือส่งเสริมให้ประกอบพฤติกรรมบางอย่าง เป็นต้น นอกจากนี้รัฐบาลจะเป็นผู้ที่ทำการจัดสรรบริการสาธารณะ

และสวัสดิการต่าง ๆ เพื่อช่วยให้ประชาชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หรือมีสติปัญญาที่เฉลียวฉลาดขึ้น โดยการให้การศึกษาและฝึกอบรมแก่ประชาชนอย่างทั่วถึง เป็นต้น

๑.๒ บัณฑิตทางเศรษฐกิจ

บัณฑิตทางเศรษฐกิจนั้นเป็นบัณฑิตสำคัญที่กำหนดวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม และในขณะเดียวกันบัณฑิตทางเศรษฐกิจก็มีอิทธิพลอย่างสำคัญในการกำหนดการควบคุมอำนาจรัฐหรือบัณฑิตทางการเมือง ซึ่งจะพิจารณาได้โดยย่อดังนี้

๑.๒.๑ องค์ประกอบในการกำหนดอำนาจทางเศรษฐกิจ

ในการที่จะพิจารณาว่าใครจะมีอำนาจหรืออิทธิพลในทางเศรษฐกิจของสังคมมากน้อยแค่ไหนนั้น เราจะต้องพิจารณาถึงอิทธิพลในการควบคุมบัณฑิตที่เป็นตัวกำหนดรายได้ที่สำคัญ^(๓) ซึ่งได้แก่องค์ประกอบที่สำคัญสองประการคือ (๑) การกำหนดอัตราผลตอบแทนของบัณฑิตการผลิต (The rate of return to factor of production) และ (๒) การกระจายความเป็นเจ้าของในบัณฑิตการผลิต (The distribution of factor ownership) ซึ่งจะพิจารณาได้โดยย่อ ดังนี้

ก. การกำหนดอัตราผลตอบแทนของบัณฑิตการผลิต

บัณฑิตอันแรกที่กำหนดรายได้ของประชาชนแต่ละคนนั้นได้แก่การกำหนดอัตราผลตอบแทนที่เจ้าของบัณฑิตการผลิตแต่ละชนิดจะได้รับ ซึ่งได้แก่การกำหนดค่าเช่า ค่าจ้าง ดอกเบี้ย และกำไร ถ้าหากการกำหนดอัตราผลตอบแทนแก่การทำงานของบัณฑิตการผลิตแต่ละชนิดได้เป็นไปอย่างยุติธรรมแล้ว เจ้าของบัณฑิตการผลิตแต่ละคนก็จะได้รับผลตอบแทนในการทำงานของตนอย่างเหมาะสม ซึ่งจะเป็นการยุติธรรมต่อทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง เช่น อัตราค่าจ้างที่กรรมกรได้รับนั้น เท่ากับมูลค่าของผลผลิตที่กรรมกรผู้นั้นก่อให้เกิดขึ้นแล้วก็จะเป็นการยุติธรรมต่อทั้งฝ่ายกรรมกรและฝ่ายนายจ้าง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การกำหนดอัตราผลตอบแทนที่จะออกมาย่างยุติธรรมได้นั้น จะเกิดขึ้นได้ก็โดยที่ทั้งฝ่ายนายจ้างและลูกจ้างมีอำนาจการต่อรองที่ทัดเทียมกันและกลไกการกำหนดค่าจ้างนั้นเป็นแบบที่แข่งขันกัน ในกรณีที่กลไกการกำหนดอัตราผลตอบแทนนั้นเป็นแบบผูกขาดหรืออำนาจการต่อรองของแต่ละฝ่ายไม่ทัดเทียมกันแล้ว ฝ่ายที่อ่อนแอก็จะเป็นฝ่ายที่ถูกเอารัดเอาเปรียบ เช่น ถ้ากรรมกรมีอำนาจการต่อรองต่ำก็มักจะถูกลูกจ้างนายทุนเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น

(๓) ผู้ที่สนใจในรายละเอียด อาจอ่านได้จากบทความของผู้เขียนเรื่อง “การขัดแย้งและการกระจายผลประโยชน์ในสังคม” ใน เกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม : *ขวานกับที่ดิน* (สำนักพิมพ์ดวงกมล, ๒๕๒๐) หน้า ๕-๑๗

ข. การกระจายความเป็นเจ้าของใน ปัจจัยการผลิต

รายได้ของแต่ละคนนั้น นอกจากจะขึ้นอยู่กับ การกำหนดอัตราผลตอบแทนแล้วก็ยังขึ้นอยู่กับ ความเป็นเจ้าของในปัจจัยการผลิตอีกด้วย ซึ่ง ได้แก่ความเป็นเจ้าของใน ที่ดิน แรงงาน และ ทุน กล่าวคือ คนที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต เป็นจำนวนมากหรือมีคุณภาพดีแล้ว ก็จะมีรายได้มากกว่าคนที่ มีปัจจัยการผลิตเป็นจำนวนน้อย หรือมีคุณภาพต่ำ เช่น กรรมกรที่ขาดความรู้ และมีแต่แรงกายอย่างเดียวย่อมมีรายได้ต่ำกว่า นายจ้าง ซึ่งมีความรู้และเงินทุน เป็นต้น

การเป็นเจ้าของในปัจจัยการผลิตนั้น เป็น ตัวกำหนดการกระจายรายได้ หรืออำนาจทาง เศรษฐกิจที่สำคัญ กล่าวคือผู้ที่เป็นเจ้าของปัจจัย การผลิตเป็นจำนวนมาก หรือมีอำนาจผูกขาด ในที่ดินและเงินทุนเป็นจำนวนมาก บุคคลนั้น นอกจากจะมีรายได้ดีมากแล้ว ยังเป็นผู้มีอำนาจ ในทางเศรษฐกิจอีกด้วย

๑.๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทาง เศรษฐกิจกับปัจจัยทางการเมือง และสังคม

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพล โดยตรงต่อการกำหนดวิถีชีวิตความเป็นอยู่และ ความรู้สึกนึกคิดของคนในสังคม กล่าวคือ ชีวิต ความเป็นอยู่ของคนในสังคมจะเป็นอย่างไร หรือ มีความรู้สึกนึกคิดอย่างไรนั้นย่อมขึ้นอยู่กับระบบ

การกระจายรายได้หรือการกระจายผลประโยชน์ ทางเศรษฐกิจในสังคมนั้นเป็นสำคัญ ตัวอย่าง เช่น คนที่มีร่างกายพลานามัยสมบูรณ์และมี การศึกษาดีนั้น ก็จะขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจของครอบครัวนั้นเป็นสำคัญ เป็นต้น

การควบคุมอำนาจทางเศรษฐกิจนอกจาก จะมีอิทธิพลในการกำหนดวิถีชีวิต และความ เป็นอยู่ของคนในสังคมแล้ว ยังสามารถใช้ อำนาจทางเศรษฐกิจนั้นเป็นเครื่องมือในการควบคุม อำนาจรัฐให้อีกด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงในภาย หลัง

๑.๓ ปัจจัยทางสังคม

ปัจจัยทางสังคมซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับตัว คน และการประกอบพฤติกรรมต่าง ๆ ของคน ในสังคมนั้น จะเป็นผลผลิตของปัจจัยทาง เศรษฐกิจและปัจจัยทางการเมืองของสังคมนั้น ในการพิจารณาถึงปัจจัยทางสังคมในที่นี้จะ พิจารณาถึงเรื่องตัวบุคคลหรือคุณภาพของประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งจะพิจารณาได้โดยย่อดังนี้

๑.๓.๑ องค์ประกอบในการกำหนดคุณภาพของประชาชน

การที่จะพิจารณาว่าคุณภาพของประชาชน ในแต่ละสังคมจะเป็นอย่างไรนั้น คงจะต้อง พิจารณาถึงองค์ประกอบที่สำคัญสองประการคือ (๑) ความสมบูรณ์ของร่างกายและพลานามัย ของประชาชน และ (๒) การศึกษาและการฝึก

ฝนอบรมที่ให้แก่ประชาชน ซึ่งจะพิจารณาได้
ดังนี้

ก. ความสมบูรณ์ของร่างกายและ
พลานามัยของประชาชน

สิ่งแรกที่พิจารณาคุณภาพของประชาชน
ในแต่ละสังคมนั้นคงจะต้องพิจารณาถึง ความ
สมบูรณ์ของร่างกายและพลานามัยของประชาชน
ในสังคมนั้นเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพราะว่าความสม
บูรณ์หรือความแข็งแรงของประชาชนนั้นจะเป็น
เครื่องชี้บอกว่า ประชาชนแต่ละคนที่อยู่ในสัง
คมนั้น จะสามารถทำงาน หรือมีความรับผิดชอบ
ต่อสังคมได้อย่างไร ในขณะที่เดียวกันความสม
บูรณ์ของร่างกายและพลานามัยของประชาชน
แต่ละคนนั้น ก็จะถูกกำหนดโดยฐานะทาง
เศรษฐกิจหรือรายได้ของแต่ละคน หรือของแต่ละ
ครอบครัวเป็นสำคัญ

ข. การศึกษาและสติปัญญาของประ
ชาชน

คุณภาพของประชากรนอกจากจะพิจารณา
จากความสมบูรณ์ของร่างกายและพลานามัยแล้ว
ยังจะต้องพิจารณาจากความเฉลียวฉลาดหรือสติ
ปัญญาของประชากรอีกด้วย ซึ่งความเฉลียว
ฉลาดหรือสติปัญญาของประชาชนแต่ละคนนอก
จากจะขึ้นอยู่กับ การสืบทอดทางกรรมพันธุ์แล้ว
ก็ขึ้นอยู่กับสิ่งแวดล้อมและการให้การศึกษา

ฝึกฝนอบรมอีกด้วย อย่างไรก็ตาม ในความ
เป็นจริงนั้น สภาพแวดล้อมและการให้การศึกษา
ฝึกฝนอบรมนั้นจะมีความสำคัญมากกว่าการตก
ทอดตลาดทางกรรมพันธุ์

ความเฉลียวฉลาดหรือสติปัญญาที่จะได้รับ
การศึกษาฝึกฝนอบรมของแต่ละบุคคล จะมีมาก
น้อยแค่ไหนนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับความสมบูรณ์
ของร่างกายและพลานามัยของแต่ละบุคคล ซึ่ง
เรื่องนี้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับฐานะ
ทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว และการ
ช่วยเหลืออัฐมของรัฐบาลเป็นสำคัญ

๑.๓.๓ ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทาง
สังคมกับปัจจัยทางเศรษฐกิจ
และการเมือง

ปัจจัยทางสังคม หรือคุณภาพของ
ประชากรในแต่ละสังคมนั้นย่อมจะมีผลกระทบ
ต่อปัจจัยทางเศรษฐกิจ และปัจจัยทางการเมือง
ในสังคมนั้นไม่มากนักน้อย^(๔) แต่ปัจจัยทาง
สังคมจะมีอิทธิพลไปกำหนดปัจจัยทางเศรษฐกิจ
และทางการเมืองได้น้อยกว่าที่ปัจจัยทั้งสองนั้น
มีอิทธิพลต่อปัจจัยทางสังคม ปัจจัยทางสังคมที่จะ
ส่งผลต่อปัจจัยทางเศรษฐกิจนั้น อาจจะพิจารณา
ได้จากตัวอย่างโดยย่อ ดังนี้เช่น

(๑) เมื่อประชาชนในสังคมนั้นเป็นผู้ที่มี
ร่างกายแข็งแรงและมีความเฉลียวฉลาดแล้วก็จะ

(๔) ผู้ที่สนใจการวิเคราะห์สังคมชนบทในทำนองเดียวกันนี้ ควรอ่าน J.M. Copen and N.T. Uphoff, *Rural Development Participation : Concepts and Measures for Project Design, Implementation and Evolution* (Ithaca : Cornell University, 1977)

ช่วยให้การผลิตสินค้าหรือบริการต่าง ๆ ภายในสังคมนั้นเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและทำให้สามารถผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ได้มากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลประโยชน์ต่อส่วนรวม

(๒) สมมติว่าลักษณะการใช้จ่ายของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะมีผลกระทบต่อการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ ภายในสังคมด้วย

คุณภาพของประชาชนนอกจากจะมีอิทธิพลต่อบัณฑิตจบทางเศรษฐกิจแล้ว ก็ยังอาจส่งผลกระทบต่อบัณฑิตจบทางการเมืองด้วย เช่นในสังคมที่ประชาชนส่วนใหญ่มีการศึกษา หรือมีความเฉลียวฉลาดนั้น ประชาชนย่อมต้องการจะเข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบในการบริหารประเทศ หรือการควบคุมกลไก หรือการวางกำหนดกฎเกณฑ์ในการกระจายผลประโยชน์ของสังคมมากขึ้น ในกรณีเช่นนี้ระบบการเมืองในสังคมนั้นก็จะต้องเป็นระบบที่มีการแข่งขันโดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมมากขึ้น ในทางตรงกันข้าม สังคมที่ประชาชนขาดความรู้ หรือขาดความตื่นตัวทางการเมืองนั้น ระบบการผูกขาดทางการเมืองโดยคนส่วนน้อยก็ย่อมจะเกิดขึ้นได้ง่าย และก็จะก่อให้เกิดการผูกขาดในทางเศรษฐกิจ และมีอิทธิพลในการกำหนดวิถีชีวิตของประชาชนในสังคมนั้น ซึ่งจะได้กล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

๒. การรวบอำนาจทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต และความเป็นอยู่ของคนในสังคม

เมื่อพิจารณาถึงปัจจัยที่มีบทบาทในการกำหนดวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในแต่ละสังคมแล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจจะมีบทบาทมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจนอกจากจะมีอิทธิพลโดยตรงต่อการกำหนดชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนแล้ว ก็ยังมีอิทธิพลต่อการกำหนดปัจจัยทางการเมืองอีกด้วย ซึ่งจะพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ในรูปที่ ๒ และพอจะแบ่งแยกหัวข้อการพิจารณาได้ดังนี้

- (๑) การรวบอำนาจทางเศรษฐกิจ และการรวบอำนาจทางการเมือง
- (๒) การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจและการแทรกแซงโดยรัฐ
- (๓) การรวบอำนาจทางเศรษฐกิจกับการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม

๒.๑ การรวบอำนาจทางเศรษฐกิจและการรวบอำนาจทางการเมือง

ในทางที่เป็นจริงแล้ว ทั้งอำนาจทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด และจะต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน กล่าวคือผู้ที่มียอำนาจทางเศรษฐกิจในการควบคุมการใช้ทรัพยากรของสังคมนั้น

ก็จำเป็นจะต้องอาศัยอำนาจทางการเมืองเพื่อ พิทักษ์รักษาผลประโยชน์ของตน หรืออาศัย อำนาจทางการเมืองเป็นเครื่องมือในการแสวงหา ประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ ในขณะที่เดียวกันผู้ที่มี อำนาจทางการเมืองในการควบคุมกลไกอำนาจ รัฐ ก็จำเป็นจะต้องได้รับการสนับสนุนทาง เศรษฐกิจ เช่น การได้รับผลประโยชน์ทาง เศรษฐกิจจากพ่อค้าธุรกิจ เป็นต้น

โดยปกติแล้ว ผู้ที่กุมอำนาจเศรษฐกิจและ อำนาจทางการเมืองมักจะเป็นคนกลุ่มเดียวกัน หรือชนชั้นเดียวกัน หรือเป็นกลุ่มที่มีความ ร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด ในบางครั้งการร่วมมือ ของบุคคลในกลุ่มดังกล่าวจะถูกกระชับให้มีความ ผูกพันกันมากขึ้น โดยการแต่งงานกันระหว่าง บุตรหลานของตนกับผู้ที่มีอำนาจในกลุ่มเดียวกัน หรือกับผู้มีอำนาจในกลุ่มอื่น^(๕)

๒.๒ การกำหนดนโยบายเศรษฐกิจและการ แทรกแซงโดยรัฐ

โดยทั่วไปแล้วรัฐบาลจะมีหน้าที่ควบคุม การจัดสรรการใช้ทรัพยากรของสังคม เพื่อให้ เศรษฐกิจของประเทศเจริญเติบโตได้เร็ว นอก- จากนี้รัฐบาลจะต้องคอยรักษาเสถียรภาพทาง เศรษฐกิจของประเทศให้อยู่ในระดับที่มีเสถียร- ภาพโดยป้องกันไม่ให้เกิดเงินเฟ้อและไม่ให้เกิด ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ รวมตลอดจนถึงทำการ

กระจายรายได้หรือความมั่งคั่งของสังคมให้เป็น ไปอย่างยุติธรรม

ในการปฏิบัติหน้าที่ของรัฐเพื่อให้บรรลุจุด มุ่งหมายดังกล่าวเช่นว่านั้น รัฐบาลจำเป็นจะ ต้องเป็นผู้กำหนดนโยบายหรือทำการแทรกแซง การประกอบพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของเอกชน อย่างไรก็ตาม การใช้อำนาจหรือมาตรการต่าง ๆ ของรัฐบาลนั้นอาจจะมีผลต่อการรวบอำนาจทาง เศรษฐกิจของเอกชนได้ในลักษณะต่างๆกัน เช่น

(๑) ช่วยลดการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจ ของเอกชนลง

ในกรณีที่รัฐบาลบริหารประเทศเพื่อผล- ประโยชน์ของสังคมเป็นหลักแล้ว รัฐบาลจะ พยายามใช้มาตรการต่าง ๆ ในลักษณะที่ก่อให้เกิดการกระจายผลประโยชน์ในสังคม เช่น รัฐบาลอาจจะพยายามทำให้การกำหนดอัตรา ผลตอบแทนแก่ปัจจัยต่าง ๆ เป็นไปอย่างยุติธรรม หรือการป้องกันการผูกขาดตัดตอนในทางเศรษฐกิจ เป็นต้น

(๒) ช่วยทำให้การรวบอำนาจทาง เศรษฐกิจโดยเอกชนมีมากขึ้น

ในกรณีตรงกันข้าม รัฐบาลอาจจะใช้ มาตรการหรือนโยบายเศรษฐกิจต่างๆในลักษณะ ที่ให้คุณประโยชน์แก่คนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดย เฉพาะ แต่เป็นโทษของคนอีกกลุ่มหนึ่ง เช่น

(๕) ผู้ที่สนใจในเรื่องนี้อาจจะดูจากเกริกเกียรติ พิพัฒน์เสรีธรรม การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจการเมือง กับการรวบอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเอกชนในประเทศไทย (เอกสารโรเนียวคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์, ๒๕๒๒)

นโยบายให้การคุ้มครองอุตสาหกรรมบางประเภท
อย่างมากมายนั้นเป็นการกระทำที่ให้ประโยชน์
ต่อผู้ประกอบการอุตสาหกรรมนั้นได้รับประโยชน์
แต่เป็นโทษแก่ผู้บริโภคส่วนใหญ่เป็นต้น การใช้
นโยบายและมาตรการในลักษณะเช่นนี้จะทำ
ให้การรวบรวมอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเอกชนมีมาก
ยิ่งขึ้น

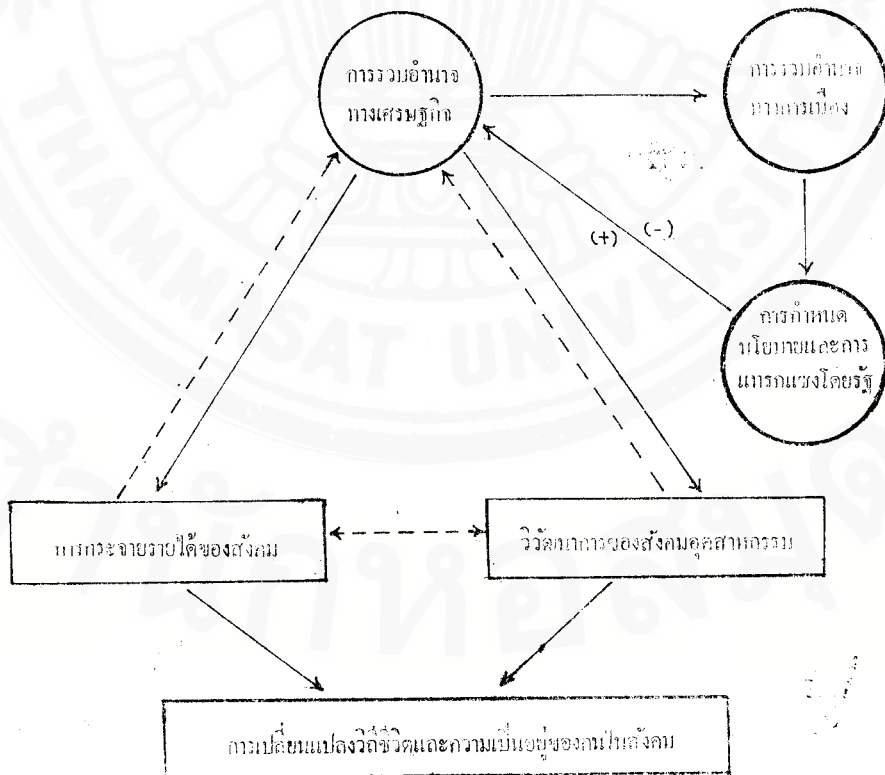
อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วแนวโน้มของ
การกำหนดนโยบายหรือการแทรกแซงของรัฐ
มักจะออกมาในทางที่ทำให้การรวบรวมอำนาจทาง
เศรษฐกิจโดยเอกชนมีมากขึ้น นอกเสียจากว่า

ประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่มีความตื่นตัวและมี
ส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย จึงจะทำให้
นโยบายออกมาในลักษณะที่ลดการรวบอำนาจ
ของเอกชนลง

๒.๓ การรวบรวมอำนาจทางเศรษฐกิจกับการ
เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและความ
เป็นอยู่ของคนในสังคม

การรวบรวมอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเอกชน
นั้นจะมีอิทธิพลเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตและความ
เป็นอยู่ของคนในสังคมได้ โดยผ่านองค์ประกอบ
ทางเศรษฐกิจสองประการดังนี้

รูปที่ ๒
การรวบรวมอำนาจทางเศรษฐกิจและการเปลี่ยนแปลง
วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม

ก. ทำให้การกระจายรายได้ในสังคม
เลวลง

การที่คนส่วนน้อยเป็นผู้รวบอำนาจทางเศรษฐกิจด้วยการผูกขาดความเป็นเจ้าของในปัจจัยการผลิต และมีอิทธิพลในการกำหนดอัตราผลตอบแทนแก่ปัจจัยการผลิตนั้น จะทำให้คนกลุ่มน้อยดังกล่าวมีอำนาจการผูกขาดหรือมีความร่ำรวยในทางเศรษฐกิจมากยิ่งขึ้น และทำให้การกระจายรายได้ในสังคมนั้นเลวลง

การกระจายรายได้ของสังคมที่เลวลงนั้นจะมีผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ซึ่งในระยะยาวแล้วจะทำให้ค่านิยมและวัฒนธรรมของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ข. การวิวัฒนาการของสังคมอุตสาหกรรม

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในประเทศต่างๆ นั้น มักจะทำให้สังคมเศรษฐกิจในประเทศนั้นเปลี่ยนจากสังคมเกษตรกรรม เป็นสังคมอุตสาหกรรม (Industrialization) การวิวัฒนาการเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมนั้นจะทำให้การผลิตสินค้าและบริการต่างๆ เพื่อออกสู่ตลาดเพื่อแลกกับเงินตรา มากกว่าที่จะผลิตขึ้นใช้เองในครอบครัวหรือในท้องถิ่น เงินตราได้เข้ามามีบทบาทในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมากขึ้น

โดยหลักการแล้ว วิวัฒนาการทางเศรษฐกิจของสังคมนั้น จะทำให้สังคมนั้นสามารถผลิต

สินค้าและบริการต่างๆ ได้มากขึ้น และจะช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม ในขณะที่โครงสร้างในการกระจายรายได้ในสังคมนั้นไม่ดีแล้ว ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจทำให้การกระจายรายได้ของคนในสังคมนั้นเลวลง และทำให้การรวบอำนาจทางเศรษฐกิจโดยเอกชนในสังคมนี้มีมากขึ้น

วิวัฒนาการของสังคมอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลงในการกระจายรายได้ของสังคมนั้นจะมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตของประชาชนอย่างมากมายในระยะยาว ซึ่งจะพิจารณาได้จากตัวอย่างโดยย่อดังนี้

(๑) การรวบอำนาจในกรรมสิทธิ์ในที่ดินโดยชนกลุ่มน้อยก็จะก่อให้เกิดชนชั้นผู้เช่าที่ดินหรือผู้ที่ไม่มีที่ดินทำกินมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ประชากรเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและภาคเศรษฐกิจอื่นเติบโตได้ช้า

(๒) วิวัฒนาการของสังคมอุตสาหกรรมทำให้เกิดชนชั้นกรรมกรขึ้น ความผูกพันระหว่างลูกจ้างกับนายจ้างจะเปลี่ยนจากความผูกพันในแบบครอบครัวกลายเป็นความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นไป

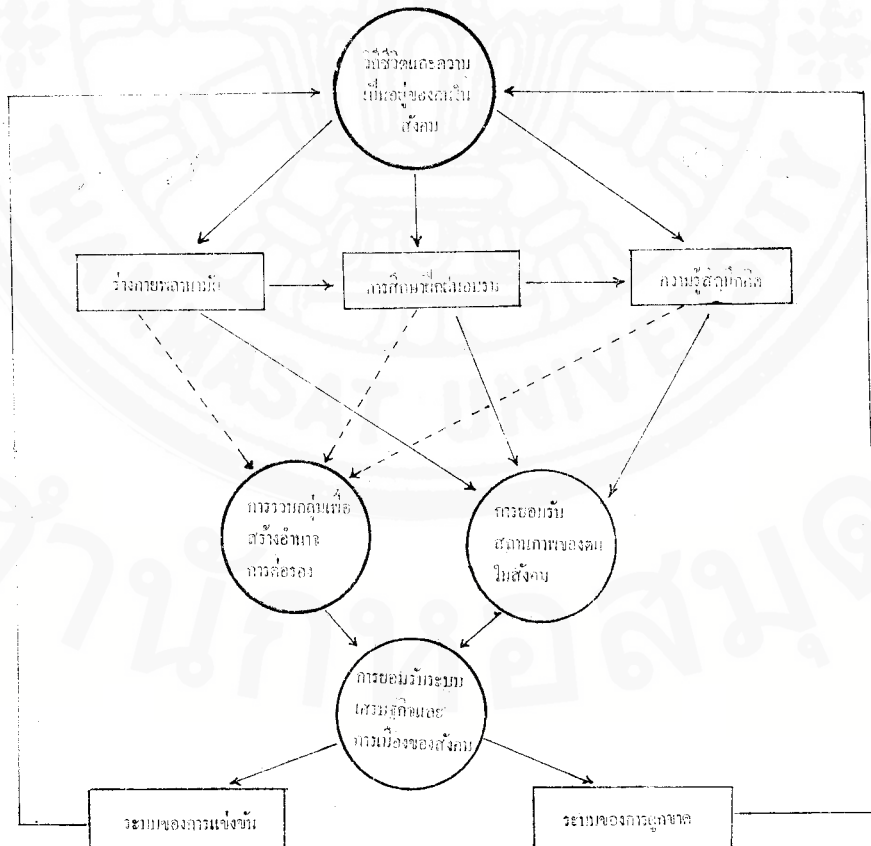
(๓) ความเจริญก้าวหน้าทางอุตสาหกรรมจะทำให้เกิดชนชั้นทางเศรษฐกิจขึ้นใหม่ และชนชั้นเศรษฐกิจจะมีบทบาทในทางสังคมและทางการเมืองมากขึ้น

(๔) การกระจายรายได้ที่เลวลงนั้น จะทำให้คนส่วนน้อยร่ำรวยขึ้นและคนกลุ่มดังกล่าว มักจะทำการใช้จ่ายหรือบริโภคสินค้าและบริการต่าง ๆ ในทางที่ฟุ่มเฟือยขึ้น เพราะเขาสามารถหารายได้ได้ง่ายโดยการเอาเปรียบผู้อื่น การใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยของคนกลุ่มน้อยจะเป็นแบบอย่างในการบริโภคของคนส่วนใหญ่ ซึ่งในระยะยาวแล้วจะทำให้รูปแบบการใช้จ่ายในการบริโภคของประชาชนเปลี่ยนไปในทางที่ฟุ่มเฟือยขึ้น

(๕) การบีบรัดทางเศรษฐกิจและการครองชีพของประชาชนจะทำให้คนในสังคมมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น และความผูกพันในครอบครัวลดความเหนียวแน่นลง

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงชีวิตความเป็นอยู่และความรู้สึกนึกคิดของประชาชนนั้นจะมีผลในทางอ้อมกระทบต่อการยอมรับระบบเศรษฐกิจและการเมืองในสังคมนั้นด้วย ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

รูปที่ ๓
การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และลักษณะการยอมรับระบบเศรษฐกิจและการเมืองของสังคม

๓. การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ และการยอมรับระบบเศรษฐกิจและการเมืองของสังคม

ในหัวข้อก่อนที่กล่าวมานั้นได้แสดงให้เห็นว่า ทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางการเมืองจะมีบทบาทอย่างสำคัญในการกำหนดวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน อย่างไรก็ตามการที่ปัจจัยทั้งสองจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนอย่างไรนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับปัญหาที่ว่าระบบเศรษฐกิจและระบบการเมืองในสังคมนั้นเป็น “แบบแข่งขัน” หรือ “แบบผูกขาด” ถ้าหากว่าระบบการเมืองและเศรษฐกิจเป็นแบบแข่งขันแล้ว ประชาชนส่วนใหญ่จะได้เข้ามีส่วนร่วมรับผิดชอบในขบวนการตัดสินใจบริหารประเทศ และแนวโน้มของนโยบายหรือขบวนการตัดสินใจจะออกมาในลักษณะที่กระจายผลประโยชน์ให้คนส่วนใหญ่ ซึ่งจะช่วยให้เขาเหล่านั้นมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากว่าระบบเศรษฐกิจและระบบการเมืองถูกผูกขาดโดยคนกลุ่มน้อยแล้ว แนวโน้มของนโยบายหรือขบวนการตัดสินใจในการบริหารประเทศก็จะออกมาในลักษณะที่ก่อให้เกิดการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจและการรวมอำนาจทางการเมืองโดยคนกลุ่มน้อยมีมากขึ้นซึ่งจะมีผลทำให้วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่เลวลง

อย่างไรก็ตาม สภาพวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนที่เปลี่ยนไปนั้นในระยะยาวแล้วก็จะมีผล

กระทบต่อความรู้สึกนึกคิด และการรวมกลุ่มของประชาชน ซึ่งก็จะมีผลต่อการยอมรับหรือคัดค้านระบบเศรษฐกิจและการเมืองที่เป็นอยู่ในสังคมนั้นด้วยดังจะพิจารณาได้จากรูปที่ ๓ ในรูปดังกล่าวนี้จะสังเกตเห็นได้ว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมือง จะมีผลโดยตรงต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม ในขณะเดียวกันฐานะทางเศรษฐกิจหรือวิถีชีวิตของแต่ละครอบครัวก็จะมีผลกระทบต่อร่างกายและสติปัญญาหรือความรู้สึกนึกคิดของประชาชนแต่ละคน ซึ่งสภาพความเป็นอยู่และความรู้สึกนึกคิดดังกล่าวนี้ ก็จะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสังคมในลักษณะสำคัญสองประการคือ

- (ก) การยอมรับสภาพของตนในสังคม
- (ข) การรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจการต่อรอง

ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมทั้งสองประการดังกล่าวนี้ในระยะยาวแล้วจะมีผลกระทบต่อ การยอมรับระบบเศรษฐกิจและการเมืองในสังคมนั้น ซึ่งจะพิจารณาได้จากข้อสังเกตบางประการดังนี้

(๑) ในกรณีที่คนส่วนใหญ่ในสังคมต่างยอมรับสภาพของแต่ละบุคคลที่เกิดมาโดยถือว่าเป็นเรื่องของโชควาสนาหรือเวรกรรมแล้ว การยอมรับระบบเศรษฐกิจและการเมืองที่เป็นอยู่ก็จะมึมาก เช่นถ้าหาก กรรมกร ชาวนา หรือคนส่วนใหญ่อยากจะพ้นต่างก็ยอมรับสภาพความเป็นอยู่ของตน เพราะคิดว่าเป็นเรื่องของบุญ

วาสนาแล้ว ปฏิบัติการคัดค้านหรือต่อต้านระบบของสังคมนั้นจะมีน้อย ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากบุคคลส่วนใหญ่ในนั้นมีความตื่นตัวทางการเมือง มีความคิดที่เป็นวิทยาศาสตร์ไม่เชื่อในเรื่องของบุญวาสนา แต่คิดว่า การที่ตนต้องลำบากยากจนนั้นเป็นเพราะถูกคนกลุ่มน้อยเอาเปรียบแล้ว ปฏิบัติการคัดค้าน หรือ ต่อต้านต่อระบบการเศรษฐกิจการเมืองที่เป็นอยู่ในสังคมนั้นก็จะมีมาก และก็จะพยายามต่อสู้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาดีขึ้น

(๒) การเปลี่ยนแปลงในความรู้สึกนึกคิด และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน จะก่อให้เกิดการรวมกลุ่มของประชาชนเพื่อกิจให้เกิดอำนาจการต่อรอง ตัวอย่างเช่น ในสังคมนกษัตริย์กรรม ชาวไร่ชาวนามักจะต่างคนต่างอยู่ไม่ค่อยมีการรวมกลุ่มกันอย่างเหนียวแน่น เพราะแต่ละคนต่างรักความมีอิสระ และความผูกพันในผลประโยชน์ระหว่างกันไม่ค่อยเห็นเด่นชัดมากนัก และมักจะขาดความตื่นตัวทางการเมือง แต่ในสังคมอุตสาหกรรม ชนชั้นกรรมกรที่ต้องรวมกันอยู่ และต่อสู้ในผลประโยชน์อันเดียวกัน มักจะมีการรวมกลุ่มที่เหนียวแน่นได้ง่ายกว่า ชาวไร่ชาวนา ในขณะที่เดียวกัน การที่ได้เข้าสัมผัสและรับรู้สภาพของสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

จะทำให้กรรมกรมีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้พลังในการรวมกลุ่มต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ในชนชั้นของตนมีมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การตื่นตัวและการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองนั้นเป็นขบวนการที่จะต้องใช้เวลาที่ยาวนาน และการต่อสู้ต่อรองระหว่างประชาชนแต่ละกลุ่มนั้นจะเป็นไปด้วยความราบรื่น หรือการใช้กำลังที่รุนแรงนั้นย่อมขึ้นอยู่กับ ความสามารถในการปรับตัวของกลไกทางเศรษฐกิจการเมือง และความมีใจกว้างหรือคุณภาพของกลุ่มที่ควบคุมกลไกอำนาจรัฐในสังคมนั้นเป็นสำคัญ^(๖)

๔. การเปิดการค้ากับต่างประเทศและนโยบายของรัฐกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในหัวข้อที่ได้กล่าวมาแล้วข้างต้นนั้น เป็นการชี้ให้เห็น ถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางเศรษฐกิจ และการเมืองที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในสังคม อย่างไรก็ตาม การศึกษาถึงวิวัฒนาการของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมของทุกประเทศในปัจจุบันนั้น เราจำเป็นที่จะต้องนำเอาเรื่องการค้าติดต่อและการค้ากับต่างประเทศเข้ามาประกอบการพิจารณาด้วย ทั้งนี้เนื่องจากการคบค้ากับต่างประเทศนั้น จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลง

(๖) ผู้ที่สนใจรายละเอียดในเรื่องนี้อาจจะอ่านบทความของผู้เขียน เรื่อง “วิเคราะห์ปัญหาความมั่นคงของชาติ ในเชิงเศรษฐศาสตร์การเมือง” ใน *พัฒนาบริหารศาสตร์* (ฉบับปีที่ ๑๔ เล่มที่ ๓ กรกฎาคม ๒๕๒๑) หน้า ๔๐๑-๔๒๕

ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ซึ่งจะพิจารณาได้จากความสัมพันธ์ในรูปที่ ๔ และอาจจะสรุปสาระสำคัญโดยย่อได้ดังนี้

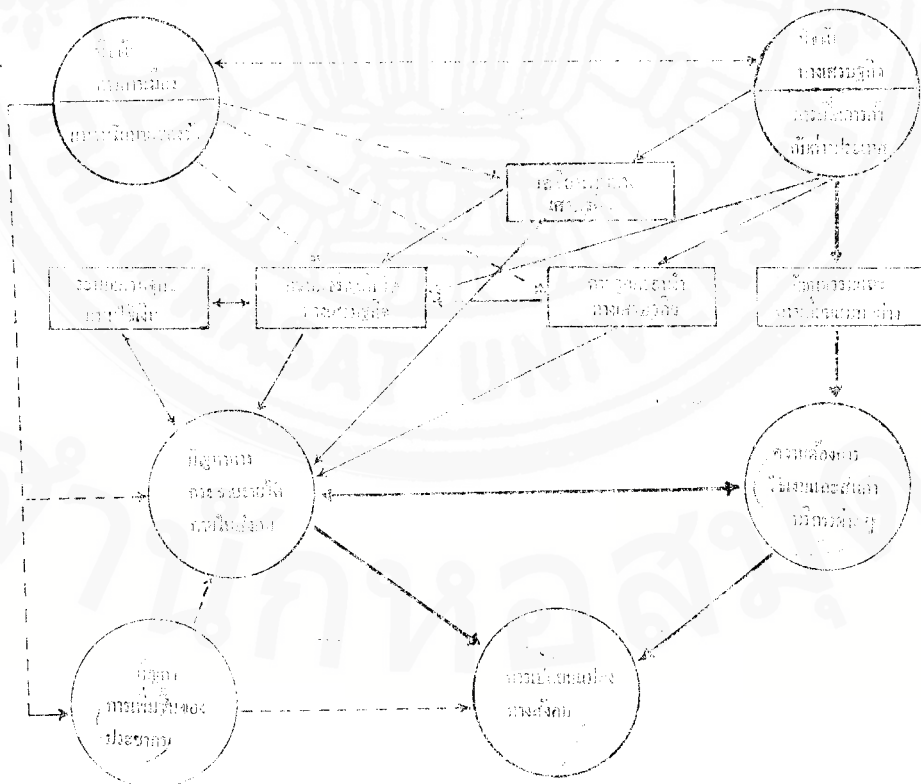
- (๑) การติดต่อกับต่างประเทศกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ
- (๒) การติดต่อกับต่างประเทศกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและรูปแบบในการใช้จ่ายของประชาชน
- (๓) ปัญหาการกระจายรายได้กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

(๔) แนวนโยบายของรัฐในการแก้ปัญหาของสังคม

๔.๑ การติดต่อกับต่างประเทศกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

การเปิดการค้าติดต่อกับต่างประเทศนั้นจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับปริมาณการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศ และการได้เปรียบเสียเปรียบในการค้าติดต่อกับต่างประเทศดังกล่าวเป็นสำคัญ ซึ่งสรุปได้โดยย่อดังนี้

รูปที่ ๔
การเปิดการค้ากับต่างประเทศ และนโยบายของรัฐกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

(๑) การค้าติดต่อกับต่างประเทศนั้นจะทำให้เศรษฐกิจของประเทศพัฒนาเติบโตเร็วขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าการค้ากับต่างประเทศจะทำให้ตลาดสำหรับสินค้าต่าง ๆ ของประเทศกว้างใหญ่ขึ้น และทำให้มีการนำวิทยาการหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาใช้ในการผลิต วิชาการของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจดังกล่าวจะทำให้สังคมเศรษฐกิจเปลี่ยนเป็นระบบเศรษฐกิจแบบใช้เงิน (Exchange economy) มากขึ้น แทนที่จะทำการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง (Subsistence economy) ดังแต่ก่อน ในระบบเศรษฐกิจแบบนี้ "เงินตรา" จะเข้ามามีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ ประกอบพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของคนในสังคมมากขึ้น เช่นเกษตรกร จะทำการผลิตเพื่อขายแลกเปลี่ยนเงินมากกว่าที่จะผลิตเพื่อเลี้ยงตนเอง เป็นต้น

(๒) ในกรณีที่ระบบการกระจายรายได้ภายในสังคมเป็นไปอย่างไม่ยุติธรรม โดยที่คนกลุ่มน้อยเป็นผู้ผูกขาดในปัจจัยการผลิต และเป็นผู้ผูกขาดในการกำหนดอัตราผลตอบแทนแล้ว การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ และการเปลี่ยนเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบที่ใช้เงินตรามากขึ้นนั้น จะทำให้การเอาัดเอาเปรียบในสังคมมีมากขึ้น การกระจายรายได้ในสังคมจะเลวลง และชีวิตความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่จะเลวลงด้วย

(๓) เมื่อประเทศมีการค้าขายกับต่างประเทศมากขึ้น อิทธิพลของการเปลี่ยนทางเศรษฐกิจในต่างประเทศ จะมีอิทธิพลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจภายในประเทศมากขึ้น เช่น การผันผวนในปริมาณการส่งออก หรือ ราคาส่งออกของสินค้าสำคัญของประเทศ จะเป็นเหตุก่อให้เกิดการผันผวนทางเศรษฐกิจภายในประเทศนั้นด้วย เช่น อาจจะเป็นต้นเหตุทำให้เกิดเงินเฟ้อ หรือภาวะเศรษฐกิจซบเซาภายในประเทศ เป็นต้น ซึ่งตัวอย่างที่เห็นได้ง่ายในปัจจุบันก็ได้แก่ การขึ้นราคาน้ำมันดิบของกลุ่มประเทศผู้ผลิตน้ำมันปีโตเลียมแต่ละครั้ง จะส่งผลกระทบต่อภาวะเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ ด้วย

อย่างไรก็ตาม การขาดเสถียรภาพหรือการผันผวนในทางเศรษฐกิจนั้น จะส่งผลกระทบต่อตรงต่อการกระจายรายได้ภายในสังคมนั้นด้วย ซึ่งการผันผวนแต่ละครั้ง จะทำให้คนจนหรือผู้ที่มีอำนาจการต่อรองต่ำในเศรษฐกิจเดือดร้อนเสมอ

(๔) การเปิดการค้าติดต่อกับต่างประเทศนั้น ประเทศที่มีอำนาจการต่อรองต่ำหรือประเทศที่ด้อยพัฒนานั้น มักจะถูกประเทศที่พัฒนาแล้วเอาัดเอาเปรียบอยู่เสมอ และตกอยู่ในอำนาจครอบงำของประเทศพัฒนา^(๗) ซึ่งการที่ถูกต้องประเทศครอบงำทางเศรษฐกิจนั้น จะทำให้

(๗) ผู้ที่สนใจศึกษาในเรื่องนี้ควรอ่าน Gabriel Palma "Dependency : Formal Theory of Underdevelopment or a Methodology for the Analysis of Conerete Situation of Underdevelopment ?" *World Development*, (Vol.6.) pp 881-924

ประเทศนั้นเติบโตได้ช้า และมีผลกระทบต่อ การกระจายรายได้ในสังคมนั้นด้วย

๔.๒ การติดต่อกับต่างประเทศกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและรูปแบบการใช้จ่ายของประชาชน

การเปิดการติดต่อกับต่างชาติกับต่างประเทศนั้นไม่เพียงแต่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจเท่านั้น แต่ยังก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม และรูปแบบการใช้จ่ายต่าง ๆ ของประชาชนด้วย

ในการติดต่อกับระหว่างกันดังกล่าวนี้ชนชาติที่มีความรู้สึกว่าเป็นประเทศที่ล้าหลังในด้านต่าง ๆ นั้น มักจะเป็นฝ่ายที่ยอมรับเอาวัฒนธรรมบางอย่างของต่างชาติที่ตนคิดว่า มีความเจริญกว่าชาติของตน การเปลี่ยนแปลงที่เห็นได้ง่ายที่สุดก็คือ การเลียนแบบอย่างในการบริโภค หรือ การใช้จ่ายจากต่างประเทศ การเลียนแบบอย่างการใช้จ่ายดังกล่าวข้างต้นนั้น ในระยะแรกจะเป็นการเลียนแบบอย่างของคนที่อยู่ในสังคมชั้นสูงของสังคมนั้น เช่น พวกราชินิกุลขุนนาง และผู้ที่ร่ำรวยเป็นต้น ในระยะเวลาต่อมาคนจนและคนชั้นกลาง ก็จะพยายามเลียนแบบอย่างการใช้จ่ายของคนชั้นสูงนั้น เป็นทอดๆ ไป ซึ่งในระยะเวลาที่ยาวนานแล้ว การเปลี่ยนแปลงเช่นว่านั้นก็กลายเป็นวัฒนธรรมของคนในสังคมนั้น

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้จ่ายในสังคมนั้น จะมีผลกระทบต่อทางเศรษฐกิจของประเทศด้วย เช่นการนิยมใช้สินค้าต่างประเทศนั้น ทำให้ประเทศต้องส่งสินค้าเข้าจากต่างประเทศมากขึ้น และทำให้มีความจำเป็นที่จะต้องใช้เงินมากขึ้น ซึ่งจะมีผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมด้วย

๔.๓ ปัญหาการกระจายรายได้กับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้จ่ายของประชาชน จะทำให้ประชาชนมีความต้องการที่จะใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ เพิ่มขึ้น อย่างไรก็ตาม การที่แต่ละคนจะมีโอกาสได้ใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ เหล่านั้นมากน้อยแค่ไหนนั้น ย่อมขึ้นอยู่กับรายได้ของแต่ละคนเป็นสำคัญ ซึ่งเรื่องนี้จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับปัญหาการกระจายรายได้ (Distribution of income) ที่เป็นอยู่ในสังคมนั้น กล่าวคือ ถ้าระบบการกระจายรายได้ในสังคมนั้นเป็นไปอย่างยุติธรรม ประชาชนทั่วไปก็จะมีโอกาสได้ใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ ในลักษณะที่ทั่วหน้ากัน ในทางตรงกันข้าม ถ้าหากการกระจายรายได้ในสังคมนั้นขาดความยุติธรรมแล้ว คนกลุ่มน้อยที่ร่ำรวยที่เป็นฝ่ายที่ได้ใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ อย่างมากมาย แต่คนส่วนใหญ่จะไม่ได้ใช้สินค้าและบริการที่ตนมีความต้องการในกรณีเช่นนี้จะทำให้เกิดปัญหา

และการขัดแย้งในสังคม ซึ่งจะพิจารณาได้จาก ตัวอย่างโดยย่อได้ดังนี้

(๑) ความต้องการที่จะใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ ที่ต้องซื้อหาด้วยเงินตรา นั้น อาจจะทำให้ประชาชน ขยัน หมั่น เพียรทำงาน หรือทำการผลิตมากขึ้น เพื่อจะเอารายได้หรือสินค้าที่ตนผลิตได้ ไปแลกเปลี่ยนกับสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่ต้องการ การเปลี่ยนแปลงในลักษณะเช่นนี้อาจจะเป็นการกระตุ้นการผลิตของสังคม แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้วิถีชีวิตของแต่ละครอบครัว หรือ ของคนในสังคมเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น แม่บ้านจะต้องออกไปทำงานนอกบ้าน เพื่อหารายได้มาใช้จ่ายในครอบครัวก็จะทำให้เวลาที่จะเอาใจใส่ดูแลครอบครัวลดน้อยลง เป็นต้น

(๒) ความต้องการหาเงินเพื่อมาซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ นั้นมักจะทำให้คนมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ทำให้เกิดการเอาเปรียบในสังคมมากขึ้น เช่น ผู้ที่มีอำนาจผูกขาดในทางเศรษฐกิจก็จะใช้อำนาจของตนเอาเปรียบคนที่อ่อนแอกว่า ส่วนผู้ที่ป็นเจ้าหน้าที่ หรือ กงไถ่ อำนาจรัฐ ก็จะทำกรฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือประพฤติมิชอบมากขึ้น สำหรับคนที่ไม่มีอำนาจที่จะกอบโกยผลประโยชน์ในลักษณะที่กล่าวมาข้างต้น ก็อาจจะหาทางหาเงินโดยวิธีอื่น เช่น เป็นโจรผู้ร้าย หรือ กระทำการต่าง ๆ โดยไม่คำนึงถึงขนบธรรมเนียมประเพณีที่ดั่งามของสังคมเพียงแต่ต้องการให้ได้เงินเท่านั้น เป็นต้น

สำหรับในระยะยาวแล้วการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ตามที่ได้กล่าวมานั้นจะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงความรู้สึกรู้จักคิด และชีวิตความเป็นอยู่ของคนในสังคมนั้นด้วย

๔.๔ แนวนโยบายของรัฐในการแก้ปัญหาของสังคม

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมจะเป็นไปในลักษณะใดนั้น ย่อมจะขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจ และการเมืองเป็นสำคัญ ซึ่งในเรื่องนี้ผู้ที่คุมกลไกอำนาจรัฐ หรือปัจจัยทางการเมืองนั้น ย่อมจะสามารถกำหนดแนวทาง ของการเปลี่ยนแปลงได้ไม่มากนักน้อย ทั้งนี้ย่อมขึ้นอยู่กับจิตสำนึกและคุณภาพของกลุ่มชนดังกล่าวเป็นสำคัญ

อย่างไรก็ตาม การกำหนดแนวทางของการเปลี่ยนแปลงนั้น จะต้องทำผ่านกลไกทางเศรษฐกิจเป็นส่วนใหญ่ เพื่อชักนำให้เศรษฐกิจนั้นไปกำหนดการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอีกทอดหนึ่ง

โดยทั่วไปแล้วปัจจัยทางการเมืองจะสามารถกำหนดการเปลี่ยนแปลงปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมในลักษณะกว้าง ๆ ได้ดังนี้

(๑) ผู้ที่ควบคุมกลไกทางการเมืองที่แท้จริงนั้น จะสามารถกำหนดระบบการกระจายรายได้ภายในของสังคมให้ออกมาในลักษณะอย่างใดก็ได้

(๒) รัฐบาลย่อมมีอำนาจที่จะใช้มาตรการทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ที่จะส่งเสริมความเจริญเติบโต

โตทางเศรษฐกิจของประเทศให้เป็นไปในแนวทางที่ตนต้องการได้ สามารถที่จะป้องกันการถูกรอบงำทางเศรษฐกิจโดยต่างประเทศได้ ถ้าหากผู้นำทางการเมืองนั้นมีความชาญฉลาดพอ และรวมตลอดจนถึงการใช้มาตรการทางเศรษฐกิจต่าง ๆ เพื่อรักษาเสถียรภาพในทางเศรษฐกิจของประเทศด้วย

(๓) รัฐบาลอาจวางนโยบายที่จะควบคุมอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพความอุดมสมบูรณ์ของประเทศได้รวมตลอดจนถึง การให้การศึกษาการฝึกอบรม และการช่วยเหลือทางด้านสวัสดิการแก่ประชาชนด้วย

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เราจะสังเกตเห็นได้ว่า ถึงแม้ว่าเราจะไม่สามารถหยุดยั้งการเปลี่ยนแปลงของปัจจัยต่าง ๆ ในสังคมได้ก็ตาม แต่เราก็อาจกำหนดแนวทางของการเปลี่ยนแปลงได้ ถ้าหากเรามีผู้นำที่ควบคุมกลไกอำนาจรัฐที่มีคุณภาพพอสมควร ซึ่งจะทำให้การเปลี่ยนแปลงภายในสังคมนั้นสามารถเป็นไปอย่างราบรื่น และทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

สำหรับในหัวข้อต่อไปเราจะทำการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทยโดยใช้เค้าโครงของทฤษฎีที่ได้กล่าวมาแล้ว เป็นแนวทางในการวิเคราะห์

ตอนที่สอง

การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย

การวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย โดยพิจารณาจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ และการเพิ่มขึ้นของประชากรนั้น ในที่นี้จะทำการวิเคราะห์โดยใช้เค้าโครงทางทฤษฎีที่กล่าวไว้ในตอนต้นเป็นแนวทางในการพิจารณา ซึ่งเราอาจจะเริ่มต้นจากในช่วงปี พ.ศ. ๒๔๐๐ เป็นต้นมา โดยถือเอาตั้งแต่ประเทศไทยถูกบังคับให้ต้องเปิดประเทศทำการค้ากับประเทศตะวันตกโดยสนธิสัญญาเบาว์ริง (The Bowring Treaty) ในปี ๒๓๙๘ เป็นต้นมา และจะแบ่งแยกประเด็นการวิเคราะห์ดังนี้

๑. การเปิดการค้ากับต่างประเทศและการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ

๒. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

๓. ปัญหาการกระจายรายได้ และความขัดแย้งในสังคม

๑. การเปิดการค้ากับต่างประเทศและการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ

ถ้าหากเราศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจของประเทศไทยแล้ว อาจจะกล่าวได้ว่าการที่ประเทศไทยถูกบังคับให้เปิดประตูค้าขายกับประเทศอังกฤษและประเทศตะวันตกอื่น ๆ โดยสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี พ.ศ. ๒๓๙๘ นั้น เป็นจุด

เริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงในโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทย ทั้งนี้เพราะว่าก่อนหน้าปีดังกล่าวนั้น อาจจะกล่าวได้ว่าประเทศไทยเป็นประเทศที่มีเศรษฐกิจแบบปิด หรือแบบเลี้ยงตัวเอง การค้าขายกับต่างประเทศมีไม่มากนัก ส่วนใหญ่เป็นการค้าขายกับประเทศข้างเคียง ผลของสนธิสัญญาเบาว์ริงทำให้ไทยต้องเปิดทำการค้าอย่างเสรีกับประเทศต่าง ๆ และถูกบังคับโดยสนธิสัญญา ต้องให้สิทธิพิเศษบางอย่างแก่ประเทศอังกฤษและประเทศอื่น ๆ เช่น สิทธิพิเศษเกี่ยวกับภาษีสินค้าขาเข้าและขาออก เป็นต้น

ตามสนธิสัญญาเบาว์ริงนั้นประเทศไทยถูกบังคับให้ต้องยกเลิกระบบภาษีศุลกากรที่ใช้อยู่แต่เดิม และได้กำหนดการเก็บภาษีไว้ตายตัวดังนี้

- (๑) รัฐบาลไทยจะเก็บภาษีสินค้าขาเข้าทุกชนิดไม่เกินร้อยละสามของมูลค่าสินค้านั้น โดยมีข้อยกเว้นการเก็บภาษีสินค้าที่สำคัญสองรายการ กล่าวคือรัฐบาลจะต้องไม่เก็บภาษีสำหรับทองคำและฝิ่นที่นำเข้าประเทศ อย่างไรก็ตามสำหรับฝิ่นนั้นจะต้องเป็นการขายโดยตรงแก่โรงฝิ่น
- (๒) สำหรับสินค้าที่ส่งออกนั้น รัฐบาลจะเก็บภาษีได้เพียงครั้งเดียว ไม่ว่าจะผ่านด่านหรือภาษีขาออก รัฐบาลจะทำการเก็บภาษีซ้ำไม่ได้

นอกจากนี้ตามสนธิสัญญาดังกล่าวยังกำหนดไว้ว่า พ่อค้าอังกฤษสามารถที่จะทำการซื้อขายโดยตรงกับบุคคลในประเทศไทยโดยไม่มีบุคคลที่สามเข้ามาแทรกแซง รัฐบาลไทยมีอำนาจที่จะจำกัดการส่งออกสำหรับสินค้าจำเป็นหรือขาดแคลนภายในประเทศบางชนิด เช่น ข้าว ปลา และเกลือ เป็นต้น

หลังจากประเทศอังกฤษได้ทำสนธิสัญญาเบาว์ริงในปี ๒๓๙๘ แล้ว ประเทศตะวันตกอื่นๆ จำนวน ๑๔ ประเทศ ซึ่งได้แก่ สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก โปรตุเกส เนเธอร์แลนด์ เยอรมัน สวีเดน นอร์เวย์ เบลเยียม อิตาลี สเปน ออสเตรเลีย-ฮังการี รัสเซีย และญี่ปุ่น ก็เข้ามาทำสนธิสัญญาและได้รับสิทธิพิเศษทำนองเดียวกับที่ไทยได้ทำไว้กับประเทศอังกฤษ

ผลของสนธิสัญญาเบาว์ริงก็คือ ประเทศไทยถูกบังคับให้เปิดประเทศทำการค้าแบบเสรี และถูกบังคับให้เก็บภาษีในอัตราต่ำ ซึ่งมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจอย่างสำคัญในระยะเวลาต่อมา อย่างไรก็ตาม สำหรับการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจในที่นี้จะพิจารณาตามแนวที่ได้กล่าวไว้ ในตอนต้น โดยจะแบ่งแยกหัวข้อต่าง ๆ ตามลำดับดังนี้

- (๑) ปัญหาการพัฒนาการและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ
- (๒) ปัญหาการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

(๓) ปัญหาการผูกครอบงำทางเศรษฐกิจ

๑.๑ ปัญหาการพัฒนาการและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ

สำหรับการพิจารณาลักษณะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยนั้นในที่นี้จะขอแบ่งช่วงระยะเวลาการวิเคราะห์ออกเป็นสองระยะอย่างกว้าง ๆ ดังนี้

ช่วงระยะที่หนึ่ง สำหรับช่วงระยะที่หนึ่งนี้ เราจะใช้ช่วงระยะเวลาที่ยาวมาก คือ จะเริ่มต้นตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๐๐ ถึงปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ในช่วงนี้อาจจะกล่าวได้ว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจเป็นแบบเกษตรกรรมเกือบทั้งหมด

ช่วงระยะที่สอง สำหรับช่วงระยะที่สองนี้จะเริ่มตั้งแต่ปี ๒๔๙๔ จนถึงปัจจุบัน ซึ่งลักษณะโครงสร้างทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว กิจกรรมอุตสาหกรรมเริ่มมีบทบาทสำคัญในทางเศรษฐกิจมากขึ้น

สำหรับการวิเคราะห์ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในที่นี้เราจะพิจารณาอย่างกว้าง ๆ โดยจะสังเกตจากลักษณะของการเปลี่ยนแปลงทาง

เศรษฐกิจบางอย่างที่พอจะหาข้อมูลประกอบการวิเคราะห์ได้ดังนี้

๑.๑.๑ การส่งข้าวออกนอกและการขยายพื้นที่การเพาะปลูกข้าว

การศึกษาถึงลักษณะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยในช่วงแรกนั้น สามารถทำได้ในขอบเขตที่จำกัดมาก ทั้งนี้เนื่องจากขาดข้อมูลต่าง ๆ อย่างไรก็ตาม เราอาจจะศึกษาถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศในช่วงระยะเวลาดังกล่าวนั้น โดยศึกษาจากการเพาะปลูกข้าวและการส่งข้าวออกนอกประเทศ ทั้งนี้เพราะว่าข้าวเป็นผลิตผลหลักของประเทศ และเป็นสินค้าส่งออกที่สำคัญที่สุดในช่วงระยะเวลานั้น ซึ่งจะพิจารณาได้จากตารางที่ ๑ และอาจจะตั้งเป็นประเด็นข้อสังเกตบางประการได้ดังนี้

(๑) ตั้งแต่เริ่มเปิดประเทศทำการค้าขายกับต่างประเทศโดยสนธิสัญญาเบาว์ริงได้ทำให้ประเทศไทยส่งข้าวเป็นสินค้าส่งออกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่นในราวปี พ.ศ. ๒๔๐๐ เราส่งข้าวเป็นสินค้าส่งออกเฉลี่ยราวปีละ ๙๙๐,๐๐๐ ทอน แต่ต่อมาการส่งออกในปี ๒๔๐๓-๒๔๐๗ ส่งออกโดยเฉลี่ยถึงปีละ ๑,๘๔๐,๐๐๐ ทอน ซึ่งเพิ่มกว่าเดิมเกือบหนึ่งเท่าตัว และในปีต่อ ๆ มาปริมาณการส่งออกก็ยังคงเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ

(๒) ข้าวได้กลายเป็นสินค้าสำคัญที่ทำรายได้ให้แก่ประเทศเป็น ระยะเวลาที่ยาวนาน

ตารางที่ ๑
 ปริมาณและราคาของข้าวที่ส่งออกและพื้นที่การปลูกข้าว
 ในระหว่างปี ๒๕๐๐-๒๕๕๔

ปี	ปริมาณการส่งออก (พัน : หาบ)	มูลค่าของการส่งออก (พัน : บาท)	ราคาโดยเฉลี่ย ต่อหาบ (บาท)	พื้นที่ปลูกข้าว (ล้าน ไร่)	ข้าวที่ส่งออก คิดเป็นร้อยละ ของผลผลิต	อัตราการ เพิ่มขึ้นของ การส่งออก
๒๕๐๐-๒๕๐๑	๙๙๐	—	—	—	—	—
๒๕๐๒-๒๕๐๓	๑,๙๔๐	—	—	—	—	๙๕.๘
๒๕๐๔-๒๕๐๕	๑,๖๓๐	—	—	—	—	(-๑๑.๔)
๒๕๐๖-๒๕๐๗	๑,๙๗๐	๕,๑๑๐	๒.๗๐	—	—	๑๔.๗
๒๕๐๘-๒๕๐๙	๓,๕๓๐	๑๐,๑๑๐	๒.๘๐	—	—	๙๘.๘
๒๕๑๐-๒๕๑๑	๓,๕๘๐	๙,๖๑๐	๒.๗๐	—	—	๑.๔
๒๕๑๒-๒๕๑๓	๕,๓๒๐	๑๕,๐๘๐	๒.๘๐	—	—	๔๘.๖
๒๕๑๔-๒๕๑๕	๗,๒๕๐	๒๓,๗๘๐	๓.๓๐	—	—	๓๖.๓
๒๕๑๖-๒๕๑๗	๘,๐๐๐	๓๖,๔๑๐	๔.๖๐	—	—	๑๐.๓
๒๕๑๘-๒๕๑๙	๑๑,๑๓๐	๖๑,๒๘๐	๕.๕๐	—	—	๓๙.๑
๒๕๒๐-๒๕๒๑	๑๔,๗๖๐	๘๑,๐๒๐	๕.๕๐	๙.๒	(๕๒.๐)	๓๒.๖
๒๕๒๒-๒๕๒๓	๑๕,๒๒๐	๘๑,๒๓๐	๕.๓๐	๑๑.๕	(๔๒.๐)	๓.๑
๒๕๒๔-๒๕๒๕	๑๕,๗๗๐	๑๐๘,๑๔๐	๖.๘๐	๑๓.๘	(๔๒.๐)	๓.๗
๒๕๒๖-๒๕๒๗	๑๗,๖๘๐	๑๑๕,๓๕๐	๖.๕๐	๑๖.๓	—	๑๒.๐
๒๕๒๘-๒๕๒๙	๒๓,๓๙๐	๑๖๙,๖๐๐	๗.๒๐	๑๘.๑	(๓๙.๐)	๒๖.๖
๒๕๓๐-๒๕๓๑	๒๕,๗๒๐	๙๑,๒๔๐	๓.๕๐	๒๐.๑	(๔๘.๐)	๑๐.๐
๒๕๓๒-๒๕๓๓	๒๕,๓๗๐	๙๔,๕๗๐	๓.๗๐	๒๑.๒	(๕๐.๐)	(-๑.๔)
๒๕๓๔-๒๕๓๕	๑๓,๒๕๐	๙๙,๓๒๐	๗.๕	๒๕.๕	(๒๓.๐)	(-๔๗.๘)
๒๕๓๖	๗,๓๔๐	๒๖๗,๓๔๐	๓๕.๓๐	๒๔.๕	(๑๑.๐)	(-๔๒.๘)
๒๕๓๗	๖,๕๓๕	๓๘๔,๖๐๕	๕๘.๐๐	๓๐.๒	—	(-๓.๘)
๒๕๓๘	๑๓,๕๕๐	๑,๒๕๕,๓๓๕	๙๓.๐๐	๓๒.๖	—	๑๐๖.๒
๒๕๓๙	๒๐,๒๖๐	๑,๘๖๙,๔๑๐	๙๒.๐๐	๓๒.๘	(๒๖.๐)	๔๘.๖
๒๕๔๐	๒๔,๘๒๐	๑,๙๙๖,๑๙๐	๘๐.๐๐	๓๔.๖	—	๒๒.๕
๒๕๔๑	๒๖,๒๙๐	๒,๒๒๓,๙๑๐	—	—	—	๕.๙

หมายเหตุ หนึ่งหาบหรือ Picul นั้นมีน้ำหนัก = $\frac{๑๓๓.๑}{๓}$ ปอนด์ หรือ เท่ากับ ๖๐.๔๘ กิโลกรัม

ที่มา : จากสมุดสถิติรายปี และ รายงานเศรษฐกิจรายเดือนในปีต่าง ๆ

เป็นที่มาของเงินตราต่างประเทศ เพื่อใช้ในการ
สั่งซื้อสินค้าอุตสาหกรรมต่างๆเข้าประเทศ ความ
เจริญเติบโตของการส่งออกดังกล่าวนี้ได้เป็นราก
ฐานสำคัญที่ช่วยให้ภาคเศรษฐกิจอื่น ๆ ขยายตัว
ตาม ซึ่งถือได้ว่าเป็นรากฐานของความเจริญเติบโต
และการพัฒนาการทางเศรษฐกิจในระยะเวลา
ต่อมา

(๓) การที่ประเทศไทยสามารถส่งข้าวไป
ขายในต่างประเทศได้มากนั้นได้ทำให้การขยาย
พื้นที่การเพาะปลูกข้าวเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว จาก
ข้อมูลที่จะหาได้นั้น ปรากฏว่าในราวปี๒๔๕๐
มีพื้นที่ปลูกข้าวอยู่ประมาณ ๙ ล้านไร่ ในราว
ปี ๒๔๗๐ พื้นที่การปลูกข้าวได้เพิ่มขึ้นเป็น ๑๘
ล้านไร่ และในปี ๒๔๘๕ พื้นที่การปลูกข้าวได้
เพิ่มขึ้นเป็น ๒๕ ล้านไร่

(๔) อย่างไรก็ตาม การผลิตข้าวเพิ่มขึ้น
ของเรานั้น ส่วนใหญ่เป็นการขยายพื้นที่การ

เพาะปลูกเพิ่มขึ้น มิได้ปรับปรุงประสิทธิภาพ
การผลิตให้ดีขึ้น ดังจะพิจารณาได้จากข้อมูลใน
ตารางที่ ๒ ซึ่งแสดงให้เห็นผลผลิตต่อไร่ในช่วง
ระยะเวลาเกือบร้อยปีนั้นมีได้เพิ่มขึ้นแต่อย่างใด
เช่น ผลผลิตข้าวต่อไร่โดยเฉลี่ยระหว่างปี๒๔๔๙-
๒๔๕๒ ตกราว ๒๙๕ กิโลกรัม ส่วนผลผลิตต่อ
ไร่ในปี ๒๕๑๘-๒๕๑๙ เฉลี่ยเพียง ๒๗๕ กิโล-
กรัมเท่านั้น การที่ประสิทธิภาพการผลิตไม่เพิ่ม
ขึ้นนั้น ย่อมเป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงความล้ม
เหลวในการพัฒนาการเกษตรและการพัฒนา
เศรษฐกิจของประเทศด้วย ลักษณะการขยายตัว
ทางเศรษฐกิจหรือการเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น
ส่วนใหญ่เป็นไปโดยธรรมชาติ มิได้เป็นไปโดย
มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจอย่างรอบคอบ ดัง
เช่นที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้

ตารางที่ ๒
ผลผลิตข้าวโดยเฉลี่ยต่อพื้นที่การเพาะปลูก

ช่วงเวลา	หาบ ต่อไร่	กิโลกรัมต่อไร่
๒๔๔๙-๕๒	๔.๘๘	๒๙๕
๒๔๕๗-๖๑	๔.๐๗	๒๔๖
๒๔๖๔-๖๗	๔.๐๕	๒๗๒
๒๔๗๓-๗๗	๓.๙๑	๒๓๖
๒๔๘๓-๘๗	๓.๑๓	๑๘๙
๒๔๙๑-๙๓	๓.๓๗	๒๐๓
๒๕๐๐-๐๑	—	๒๐๘
๒๕๑๐-๑๑	—	๒๗๕
๒๕๑๘-๑๙	—	๒๗๕

ที่มา : จากสมุดสถิติรายปี และรายงานเศรษฐกิจรายเดือนในปีต่าง ๆ

(๕) เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบปริมาณการส่งออกกับข้าวที่ผลิตได้ในแต่ละปีแล้วจะสังเกตเห็นได้ว่าอัตราส่วนจะลดลงเรื่อย ๆ อาทิ ระหว่างปี ๒๕๔๔-๒๕๕๒ ข้าวที่ส่งออกนั้นคิดรวบยอดจะ ๕๒ ของที่ผลิตได้ แต่ในปี ๒๕๕๑-๒๕๕๓ อัตราการส่งออกลดลงเหลือเพียงร้อยละ ๒๖ ของผลผลิตเท่านั้น การที่อัตราส่วนของการส่งออกดังกล่าวลดลงนั้น นอกจากจะเกิดจากปริมาณการผลิตที่เพิ่มขึ้นไม่มากนักแล้ว ก็ยังมีสาเหตุที่สำคัญคือ จำนวนประชากรได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วทำให้ข้าวที่เหลือจากการบริโภคเพื่อส่งออกนั้นมีลดน้อยลงด้วย

๑.๑.๒ องค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ

เราอาจจะวิเคราะห์ลักษณะการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยโดยพิจารณาจากองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ เพื่อที่จะดูลำดับขั้นของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งจะพิจารณาได้จากตารางที่ ๓ และตารางที่ ๔ และพอจะตั้งเป็นข้อสังเกตบางประการได้ดังนี้

(๑) เมื่อพิจารณาองค์ประกอบสำคัญของผลิตภัณฑ์ประชาชาติแล้วจะเห็นได้ว่าโครงสร้างทางเศรษฐกิจของไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสองทศวรรษที่ผ่านมา เช่นในปี ๒๕๔๑ ประมวลร้อยละ ๔๖ ของผลิต

ภัณฑ์ประชาชาติเป็นการผลิตในการเกษตรในช่วงระยะเวลาต่อมา อัตราส่วนของผลิตผลทางเกษตรที่เป็นองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์ประชาชาตินั้นได้ลดลงอย่างรวดเร็ว กล่าวคือ ในปี ๒๕๐๓ ลดเหลือเพียงร้อยละ ๓๙ อีกสิบปีต่อมาลดลงเหลือเพียงร้อยละ ๒๙ และถึงอัตราส่วนดังกล่าวมาจนถึงปี ๒๕๒๐ ในทางตรงกันข้ามอัตราส่วนของผลิตภัณฑ์ของสินค้าอุตสาหกรรมก็เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ กล่าวคือในปี ๒๕๔๑ อัตราส่วนของผลิตผลทางอุตสาหกรรมคิดรวบยอดจะ ๑๐ ส่วนในปี ๒๕๒๑อัตราส่วนดังกล่าวได้เพิ่มขึ้นเป็นเกือบร้อยละ ๒๐ ของผลิตภัณฑ์ประชาชาติทั้งหมด

(๒) เมื่อพิจารณาถึงการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจกับการเพิ่มขึ้นของประชากรแล้วอาจจะกล่าวได้ว่า ประเทศไทยสามารถพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้รวดเร็วกว่าอัตราการเพิ่มขึ้นของประชากรมากเช่นในปี ๒๕๔๔ มูลค่าของผลิตภัณฑ์ประชาชาติในราคาคงที่ต่อประชากรหนึ่งคนจะตกราว ๑,๗๕๓ บาท แต่ในปี ๒๕๒๐ มูลค่าดังกล่าวได้เพิ่มขึ้นเป็น ๕,๓๒๐ บาท ต่อคนซึ่งได้เพิ่มขึ้นถึงเกือบ ๔ เท่าตัว การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ถ้าหากระบบการกระจายรายได้ภายในประเทศดีพอสมควรแล้ว ประชาชนส่วนใหญ่ควรมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

ตารางที่ ๓

มูลค่าของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ แยกตามภาาหนึ่คิดอุตสาหกรรม

(หน่วย : ล้านบาท)

รายการ	๒๔๘๑/๘๒		๒๔๘๓		๒๕๐๓		๒๕๑๓		๒๕๑๐	
	มูลค่า	ร้อยละ	มูลค่า	ร้อยละ	มูลค่า	ร้อยละ	มูลค่า	ร้อยละ	ร้อยละ	มูลค่า
๑. เกษตรกรรม ป่าไม้ และ ประมง	๔๓๖	๔๕.๖	๑๔,๖๕๐	๕๗.๓	๒๑,๖๘๙	๓๘.๙	๓๘,๗๘๖	๒๘.๕	๑๐๕,๔๔๕	๒๘.๕
๒. อุตสาหกรรม	๙๕	๙.๙	๓,๒๓๙	๑๒.๖	๕,๘๘๒	๑๐.๕	๒๑,๖๖๑	๑๕.๙	๗๑,๒๘๓	๑๙.๓
๓. พาณิชยกรรมและการเงินการธนาคาร	๒๔๘	๒๖.๙	๓,๘๖๕	๑๕.๑	๑๐,๙๓๖	๑๙.๕	๓๑,๕๓๑	๒๒.๒	๘๑,๙๘๙	๒๒.๑
๔. บริการของรัฐและการบอ่กัน	๑๐๔	๑๑.๐	๒,๙๖๗	๑๑.๕	๗,๘๐๐	๑๔.๐	๒๐,๐๔๑	๑๔.๗	๕๐,๗๘๑	๑๓.๗
๕. อื่น ๆ	๖๕	๖.๖	๘๗๔	๓.๕	๙,๕๐๙	๑๗.๑	๒๓,๙๒๐	๑๗.๗	๖๐,๙๔๑	๑๖.๔
๖. รวม	๙๕๘	(๑๐๐.๐)	๒๕,๕๙๕	(๑๐๐.๐)	๕๕,๘๑๖	(๑๐๐.๐)	๑๓๕,๙๓๙	(๑๐๐.๐)	๓๗๐,๔๔๕	(๑๐๐.๐)

ที่มา : (๑) สำหรับข้อมูลปี ๒๔๘๑ และ ๒๔๘๓ จาก J.C. Ingram *Economic change in Thailand 1850-1970* (Standford University Press, 1971) p. 146
 (๒) ธนาคารแห่งประเทศไทย, *รายงานเศรษฐกิจรายเดือน* (ปีต่าง ๆ)

ตารางที่ ๔

ผลิตภัณฑ์ประชาชาติ, ประชากร และการค้าระหว่างประเทศ
ระหว่างปี ๒๔๙๔-๒๕๒๐

ปี	ผลิตภัณฑ์ประชาชาติ (พันล้านบาท)		ประชากร (ล้านคน)	ผลิตภัณฑ์ประชาชาติ ต่อหัว (บาท)		การค้าต่างประเทศ (พันล้านบาท)		การค้าต่างประเทศ ต่อหัว (บาท)	
	ราคา ตลาด	ราคาคงที่ (๒๕๐๕)		ราคา ตลาด	ราคาคงที่	ขาออก	ขาเข้า	ขาออก	ขาเข้า
๒๔๙๔	๒๙.๘	๓๕.๒	๒๐.๒	๑,๔๗๕	๑,๗๔๓	—	—	—	—
๒๕๐๐	๔๕.๒	๔๘.๒	๒๔.๑	๑,๘๗๕	๒,๐๐๐	๘.๖	๙.๐	๓๕๘	๓๗๕
๒๕๐๕	๖๓.๗	๖๓.๗	๒๘.๑	๒,๒๖๗	๒,๒๖๗	๑๐.๘	๑๒.๒	๓๘๖	๔๓๖
๒๕๑๐	๑๐๘.๔	๙๔.๒	๓๒.๗	๓,๓๑๕	๒,๘๘๑	๒๑.๔	๒๓.๘	๖๔๘	๗๒๑
๒๕๑๕	๑๖๒.๑	๑๓๓.๙	๔๐.๒	๔,๐๓๔	๓,๓๓๐	๒๑.๘	๓๐.๖	๕๔๕	๗๖๕
๒๕๒๐	๓๗๐.๔	๒๓๔.๑	๔๔.๒	๘,๓๗๗	๕,๓๒๐	๗๐.๕	๙๖.๐	๑,๐๖๑	๒,๑๘๒

ที่มา : (๑) J.C. Ingram, *Economic Change in Thailand 1850-1970*

(๒) ธนาคารแห่งประเทศไทย, *รายงานเศรษฐกิจรายเดือน*

(๓) สำหรับปริมาณการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศนั้นก็ปรากฏว่าได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็ว ถ้าหากจะพิจารณามูลค่าปริมาณการค้ากับต่างประเทศต่อประชาชนแต่ละคนแล้วก็จะปรากฏว่าในปี ๒๕๐๐ มูลค่าสินค้าขาออกต่อคนเท่ากับ ๓๕๘ บาท ส่วนสินค้าขาเข้าเท่ากับ ๓๗๕ บาท ในปี ๒๕๒๐ มูลค่าสินค้าขาออกต่อคนได้เพิ่มขึ้นเป็น ๑,๐๖๑ บาท ส่วนสินค้าขาเข้าได้เพิ่มขึ้นเป็น ๒,๑๘๒ บาท

(๔) เมื่อพิจารณามูลค่าของสินค้าขาออกและสินค้าขาเข้าต่อประชาชนแต่ละคนในช่วงระยะเวลา ๒๐ ปี ที่ผ่านมาแล้ว ก็จะสามารถกล่าวได้ว่าการขาดดุลมากขึ้นเป็นลำดับ เช่นในปี ๒๕๒๐ จะมีการขาดดุลทางการค้าต่อคนเป็นมูลค่าถึง ๑,๑๒๑ บาท การขาดดุลดังกล่าวนี้ได้สะท้อน

ให้เห็นถึงความจำเป็นที่จะต้องพึ่งต่างประเทศของไทยนั้นได้มีมากขึ้นเป็นลำดับมา

๑.๑.๓ การเพิ่มขึ้นของปริมาณเงินและระบบเศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยน

เราอาจจะพิจารณาลักษณะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจโดยพิจารณาจากลักษณะของการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจจากแบบผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเอง ไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบผลิตเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยน ซึ่งจะพิจารณาได้จากตารางที่ ๕ ซึ่งพอจะตั้งข้อสังเกตได้ดังนี้

(๑) ถ้าหากพิจารณาถึงปริมาณเงินที่ใช้หมุนเวียนในมือของประชาชนแล้วก็จะกล่าวได้ว่าโครงสร้างเศรษฐกิจของไทยได้พัฒนาจากแบบผลิตเพื่อเลี้ยงตัวเองเป็นระบบแบบแลกเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว เช่นในปี ๒๔๙๐ ปริมาณเงินที่ใช้

หมุนเวียนมีเพียง ๒.๗ พันล้านบาท และในปี ๒๕๒๐ ได้เพิ่มขึ้นอีกถึง ๔๔.๓ พันล้านบาท

(๒) เมื่อพิจารณาถึงปริมาณเงินหมุนเวียนต่อประชาชนแต่ละคนแล้ว ก็จะสังเกตได้ว่าได้เพิ่มขึ้นรวดเร็วเช่นเดียวกัน กล่าวคือในปี ๒๕๕๐ เงินหมุนเวียนต่อประชาชนเท่ากับ ๑๕๖ บาท แต่ในปี ๒๕๒๐ ได้เพิ่มขึ้นเป็น ๑,๐๐๖ บาท

(๓) การใช้อัตราการเพิ่มขึ้นของปริมาณเงินเพื่อวัดการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้น เราจะต้องพิจารณาถึงการเพิ่มขึ้นของระดับราคาและผลผลิตด้วย ถ้าพิจารณาถึงอัตราส่วนระหว่างปริมาณเงินกับมูลค่าของผลิตภัณฑ์ประชาชาติในตารางที่ ๕ แล้ว อัตราส่วนดังกล่าวอยู่ในอัตราที่ค่อนข้างคงที่ ซึ่งแสดงว่าปริมาณเงินที่เพิ่มขึ้น

นั้นได้เพิ่มขึ้นอย่างได้ส่วนสัมพันธ์กับผลผลิตที่เพิ่มขึ้น ข้อมูลดังกล่าวนี้ย่อมเป็นการยืนยัน

ได้ว่า โครงสร้างเศรษฐกิจของไทยได้พัฒนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบแลกเปลี่ยนอย่างรวดเร็ว

(๔) ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจที่พัฒนาเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจแบบที่ผลิตเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยน (Exchange economy) นั้น อาจพิจารณาได้จากองค์ประกอบของปริมาณเงินในตารางที่ ๖ และตารางที่ ๗ ซึ่งปรากฏว่าอัตราส่วนของปริมาณเงินที่เป็นเงินฝากธนาคาร (Demand deposit) ได้เพิ่มขึ้นเรื่อย กล่าวคือได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ ๒๑.๒ ในปี ๒๔๘๔ เป็นร้อยละ ๕๐ ในปี ๒๕๐๐

ตารางที่ ๕

ประชากร ปริมาณเงิน และผลิตภัณฑ์ประชาชาติ
ระหว่างปี ๒๔๘๐-๒๕๒๐

ปี (๓๑ ธ.ค.)	ประชากร ล้านคน (๑)	ปริมาณเงิน พันล้าน (๒)	ปริมาณเงิน ต่อคน (๒) / (๑)	ผลิตภัณฑ์ ประชาชาติ (ราคาตลาด)	ปริมาณเงิน ผลิตภัณฑ์ (๓) / (๔)
๒๔๘๐	๑๔.๕	—	—	—	—
๒๔๘๐	๑๗.๓	๒.๗	๑๕๖	—	—
๒๕๐๐	๒๔.๑	๘.๒	๓๔๐	๔๕.๒	(๑๘.๑๔)
๒๕๑๐	๓๒.๗	๑๕.๗	๔๘๐	๑๐๘.๔	(๑๔.๔๘)
๒๕๑๕	๔๐.๒	๒๔.๘	๖๑๖	๑๖๒.๑	(๑๕.๒๘)
๒๕๒๐	๔๔.๒	๔๔.๓	๑,๐๐๖	๓๗๐.๔	(๑๑.๘๖)

ที่มา : แหล่งเดียวกับตารางที่ ๓

๑.๑.๔ ความล้มเหลวในการพัฒนาการ ทางเศรษฐกิจ

ถึงแม้ว่าความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในศตวรรษที่ผ่านมาจะได้มีความก้าวหน้าอย่างสำคัญก็ตาม แต่ลักษณะของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ ส่วนใหญ่เป็นการเติบโตตามธรรมชาติ เนื่องจากความอุดมสมบูรณ์ของประเทศและตลาดการค้าที่ขยายใหญ่ขึ้นเนื่องจากการค้าต่างประเทศ จึงทำให้มีการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ มากขึ้น อย่างไรก็ตามรัฐบาลและผู้นำที่มีส่วนรับผิดชอบทางเศรษฐกิจในอดีตที่ผ่านมามิได้วางฐานที่ถูกต้องในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ดังนั้นลักษณะความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทยในระยะเวลาที่ผ่านมา จึงก่อให้เกิดความล้มเหลวที่สำคัญสองประการ คือ

ประการแรก เมื่อเศรษฐกิจยิ่งขยายตัวเร็วขึ้น ความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาอาศัยต่างประเทศหรือถูกต่างประเทศครอบงำทางเศรษฐกิจมากขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าเราได้ทำการพัฒนาการเกษตรของเราอย่างจริงจัง และอุตสาหกรรมที่พัฒนานั้น ส่วนใหญ่ก็เป็น อุตสาหกรรมผลิตสินค้าเพื่อการบริโภค เพื่อทดแทนสินค้าอุตสาหกรรมที่เคยสั่งจากต่างประเทศ แต่ยังคงต้องใช้วัตถุดิบและชิ้นส่วนในการผลิตสินค้านั้นจากต่างประเทศ

ประการที่สอง เมื่อเศรษฐกิจเจริญเติบโตเร็วขึ้น ความแตกต่างในการกระจายรายได้ของ

ประชาชนก็มีความแตกต่างกันมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าระบบการกระจายรายได้ของสังคมมิได้เป็นไปอย่างยุติธรรม การเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วของประชากรได้ทำให้การกระจายรายได้ในสังคมยิ่งเลวลงไปอีก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้เกิดการขัดแย้งในสังคมมากขึ้น

ความล้มเหลวในการวางรากฐานในการพัฒนาการทางเศรษฐกิจของรัฐบาลในอดีตที่ผ่านมา นั้น อาจพิจารณาได้จากตัวอย่างในนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการพัฒนาเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมบางอย่างดังนี้

๑. ความล้มเหลวในการพัฒนาทางการเกษตร

ความล้มเหลวในการพัฒนาการเกษตรของไทยนั้นจะสังเกตได้จากประสิทธิภาพในการผลิตข้าว ทั้งนี้เนื่องจากข้าวเป็นผลิตผลที่สำคัญที่สุดของประเทศ ซึ่งเป็นรากฐานที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจแขนงต่างๆ ของประเทศ อย่างไรก็ตามถ้าเราพิจารณาถึงอัตราผลผลิตข้าวต่อไร่ในตารางที่ ๒ แล้วเราก็จะพบว่าในช่วงระยะเวลาประมาณ ๗๐ ปีที่ผ่านมา ประสิทธิภาพในการเพิ่มผลผลิตข้าวต่อไร่ของเรานอกจากมิได้เพิ่มขึ้นแล้ว แต่ปรากฏว่ากลับลดลงเสียอีก เช่น ผลผลิตข้าวต่อไร่โดยเฉลี่ยในปี ๒๔๕๒ เท่ากับ ๒๔๕ กิโลกรัม แต่ผลผลิตต่อไร่โดยเฉลี่ยในปี ๒๕๑๙ กลับลดเหลือเพียง ๒๗๕ กิโลกรัมเท่านั้น

การที่ผลผลิตต่อไร่มิได้เพิ่มขึ้นนั้น เนื่อง จากเรามิได้ลงทุนพัฒนาการผลิตให้ดีขึ้น การ เพาะปลูกข้าวเกือบทั้งหมดจะพึ่งพาฝนหรือธรรมชาติ เป็นสำคัญ การสร้างระบบชลประทานได้ ถูกกละเลยจากรัฐบาลมาเป็นเวลานาน ซึ่งเรื่องนี้ จะศึกษาได้จากรายงานของนายแวนเดอร์ไฮด์ (Van der Heids)^(๘)

นายแวน เดอร์ไฮด์ เป็นชาวเนเธอร์แลนด์ ที่เชี่ยวชาญในด้านชลประทาน เคยมีชื่อเสียงใน การสร้างระบบชลประทานของเกาะชวา ประเทศอินโดเนเซียมาแล้ว นายแวน เดอร์ไฮด์ ได้เข้ามารับราชการในกรมชลประทานซึ่งในสมัย นั้นเรียกว่า “กรมคลองและคูน้ำ” ได้ทำการศึกษาและวางโครงการจัดระบบชลประทานในเขต ท่งราบภาคกลางเพื่อเพิ่มพูน ประสิทธิภาพการ ปลูกข้าว และป้องกันน้ำท่วม โดยให้สร้างเขื่อน ใหญ่ที่บริเวณจังหวัดชัยนาท และสร้างระบบ ชลประทานเข้าพื้นที่นาในภาคกลาง เขาได้เสนอ รายงานต่อรัฐบาลในปี ๒๔๔๖ แต่โครงการของ เขาถูกปฏิเสธโดยรัฐบาลในสมัยนั้น^(๙)

อย่างไรก็ตาม นายแวน เดอร์ไฮด์ ก็ยัง อยู่ช่วยงานต่อมาโดยพยายามที่จะสร้างระบบ

ชลประทานขนาดเล็กขึ้นมา หลังจากที่ได้เกิด น้ำท่วมครั้งใหญ่ในปี ๒๔๕๑-๕๒ และโครงการ ชลประทานขนาดเล็กต่าง ๆ ที่เขาเสนอนั้นได้ถูก ยับยั้ง เขาก็ได้ลาออกจากราชการและก็กลับ ประเทศของตน ต่อมาในปี ๒๔๕๔ กรมชล ประทานในสมัยนั้นได้ถูกยุบและลดความสำคัญ ลง แต่ในระยะต่อมาได้มีการรื้อฟื้นกรมชลประ- ทานขึ้นมาใหม่ และโครงการที่นาย แวน เดอร์ ไฮด์ ได้เสนอไว้นั้นก็ได้นำมาพิจารณาและทำ การสร้างเขื่อนเจ้าพระยาที่จังหวัดชัยนาท หลัง จากที่เขาได้เสนอให้สร้างเมื่อ ๕๐ ปีก่อนนั้น^(๑๐)

กรณีของการสร้างระบบชลประทานที่กล่าว มานั้นเป็นตัวอย่างที่ดีที่แสดงให้เห็นการปล่อย ภาระของรัฐบาลในการวางรากฐานที่มั่นคง หรือที่ถูกต้องในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

๒. ความล้มเหลวในการอุตสาหกรรม

ความล้มเหลวในการพัฒนาอุตสาหกรรม ในระยะแรกของประเทศไทย อาจจะกล่าวได้ว่า เป็นผลโดยตรงมาจากสนธิสัญญาเบาว์ริง (Bow- ring) ซึ่งในช่วงระหว่างปี ๒๓๙๘ ถึง ๒๔๖๙ ประเทศไทยถูกบังคับให้ต้องเปิดทำการค้าเสรี และเก็บภาษีสินค้าขาเข้าได้เพียงร้อยละ ๓ ของ

(๘) J.C. Ingram, *Economic Change in Thailand 1850 -1970* Stanford University Press, 1971) PP. 81-81

(๙) ผู้ที่สนใจเรื่องนี้ควรอ่าน สุนทรีย์ อาสะวีย์ *บทบาทของรัฐบาลและเอกชนในการพัฒนา : พิจารณาเฉพาะ ประวัติโครงการรังสิต พ.ศ. ๒๔๓๑ ถึง ๒๔๕๗* (สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑)

(๑๐) Royal Irrigation Department, *Project Estimate for Work, of Irrigation, Prainage and Navigation to develop the Plain of Central Siam* (Bangkok, 1915) ch. 14

มูลค่าของสินค้าขาเข้าเท่านั้น การเก็บภาษีสินค้าเข้าในอัตราที่ต่ำมาก ทำให้สินค้าอุตสาหกรรมจากต่างประเทศที่ส่งเข้ามาขายในประเทศไทยมีราคาถูก และเข้ามาทำลายอุตสาหกรรมพื้นบ้านที่อ่อนแอของไทยในสมัยนั้น ผลของการเก็บภาษีสินค้าเข้าในอัตราที่ต่ำมากนั้น นอกจากจะกีดกันและเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรมในประเทศแล้ว ยังทำให้เกิดความจำเป็นและการนิยมสินค้าที่ผลิตจากต่างประเทศมีมากขึ้น และเพาะนิสัยการใช้จ่ายที่พุ่งเพือยขึ้นด้วย

อย่างไรก็ตาม ในสมัยต่อมารัฐบาลก็ได้ละเลยที่จะพัฒนาอุตสาหกรรมบางอย่างที่เราจะทำได้ ตัวอย่างเช่น ในราวปี ๒๔๖๑ ซึ่งเป็นในสมัยรัชกาลที่ ๖ ได้มีผู้ยื่นคำร้องต่อรัฐบาลเพื่อขอตั้งโรงงานถลุงแร่ดีบุกขนาดใหญ่ เพื่อเพิ่มมูลค่าส่งออกของแร่ดีบุก แทนที่จะส่งสินแร่ดีบุกไปขายที่สิงคโปร์และมาเลเซีย ซึ่งขายได้ในราคาที่ต่ำและถูกกดราคา แต่ปรากฏว่ารัฐบาลในสมัยนั้นไม่ได้ให้ความสนใจเท่าที่ควร^(๑๑) โรงงานถลุงแร่ดีบุกดังกล่าวจึงมิได้สร้างขึ้นในสมัยนั้น แต่หลังจากนั้นเป็นเวลาเกือบห้าสิบปีจึงได้มีการสร้างโรงงานถลุงแร่ดีบุกขึ้นที่จังหวัดภูเก็ต

อย่างไรก็ดี ในระยะหลังตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ เป็นต้น

มา รัฐบาลก็ได้ให้ความสนใจพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งตั้งแต่ได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจในราวปี ๒๕๐๒ เป็นต้นมา รัฐบาลได้หันมาส่งเสริมการลงทุนของเอกชนอย่างจริงจัง ปรากฏว่ากิจการอุตสาหกรรมได้มีการขยายตัวอย่างรวดเร็วและอัตราส่วนของสินค้าขาเข้า อุตสาหกรรมเพื่อการบริโภคได้มีส่วนลดลงมาก และประเทศไทยได้กลายเป็นผู้ส่งสินค้าอุตสาหกรรมบางชนิดเป็นสินค้าขาออก เช่น สิ่งทอ และน้ำตาล เป็นต้น

ถึงแม้ว่าอุตสาหกรรมภายในประเทศจะได้ขยายตัวมากขึ้นก็ตาม แต่อุตสาหกรรมสร้างขึ้นนั้น ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมที่ผลิตสินค้าเพื่อการบริโภค เพื่อทดแทนสินค้าที่เคยส่งจากต่างประเทศ แต่อย่างไรก็ดี สินค้าอุตสาหกรรมส่วนใหญ่ก็ยังคงพึ่งวัตถุดิบและชิ้นส่วนจากต่างประเทศ เช่น สิ่งทอ และอุตสาหกรรมประกอบรถยนต์ เป็นต้น ปรากฏการณ์ดังกล่าวได้แสดงให้เห็นถึงความล้มเหลวในการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศไทย ที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง

๑.๒ ปัญหาการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ

เมื่อระบบเศรษฐกิจของไทยได้เปลี่ยนจากการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองเป็นแบบผลิตเพื่อการซื้อ

(๑๑) Chatthip Nartsupha and others *The Political Economy of Siam 1910-1932* (The Social Science Association of Thailand, 1978) p. 7

ขายแลกเปลี่ยนนั้นก็ทำให้ต้องเผชิญกับการผันผวนทางเศรษฐกิจมากขึ้น เช่นเกิดเงินเฟ้อและภาวะเศรษฐกิจซบเซาเป็นต้น ทั้งนี้เนื่องจากการผันผวนทางเศรษฐกิจนั้นได้เกิดขึ้นทั้งปัจจัยภายในประเทศและปัจจัยที่เกิดจากต่างประเทศ แต่ในขณะเดียวกันก็ไม่ปรากฏว่ารัฐบาลสามารถแก้ปัญหาการผันผวนทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นอย่างได้ผล การผันผวนทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงไปนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นไปตามธรรมชาติ การผันผวนทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นแต่ละครั้งนั้นได้ก่อให้เกิดความเสียหายและสร้างความเดือดร้อนแก่ประชาชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาชนส่วนใหญ่ซึ่งยากจนและมีอำนาจต่อรองในทางเศรษฐกิจต่ำ ลักษณะการผันผวนทางเศรษฐกิจที่ได้เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลาอาจจะพิจารณาได้จากตัวอย่างดังต่อไปนี้

(๑) ในช่วงระหว่างปี ๒๔๖๘-๒๔๗๒ นั้น เป็นช่วงที่ประเทศไทยตกอยู่ช่วงภาวะเศรษฐกิจตกต่ำเนื่องจาก เกิดเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ทั่วโลก ปรากฏว่าราคาข้าวที่ส่งออกได้ตกลงอย่างมาก กล่าวคือ ในระหว่างปี ๒๔๗๘-๘๒ ราคาโดยเฉลี่ยของข้าวที่ส่งออกจะตกราวหาบละ ๗.๒๐ บาท ซึ่งจะพิจารณาได้จากตารางที่ ๑ แต่ในช่วงระหว่างปี ๒๔๗๓ ถึง ๒๔๘๒ ราคาข้าวที่ส่งออกโดยเฉลี่ยตกเหลือเพียงหาบละ ๓.๗๐ บาท เท่านั้น

อย่างไรก็ตามในระยะเวลาต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงแรกของหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้น ปรากฏว่าราคาข้าวของไทยได้ถีบตัวสูงขึ้นอย่างมากมาย เช่นในปี ๒๔๙๑ ราคาข้าวที่ส่งออกนั้นได้สูงถึงหาบละ ๙๓ บาท เป็นต้น การผันผวนในเชิงราคาและปริมาณการส่งออกของสินค้าข้าวออกที่สำคัญ เช่น ข้าว ยาง ข้าวโพด และดีบุกนั้น ได้มีอิทธิพลต่อการเกิดการผันผวนทางเศรษฐกิจภายในประเทศ

(๒) ในบางช่วงระยะเวลาการผันผวนทางเศรษฐกิจจะเกิดจากความเสียหายจากการผลิตทางการเกษตรภายในประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลของการปลูกข้าว ถ้าปีใดการปลูกข้าวได้รับความเสียหาย ภาวะข้าวยากหมากแพงก็จะเกิดขึ้นและประชาชนส่วนใหญ่จะได้รับความเดือดร้อนมากขึ้น เนื่องจากการเกษตรของเราขาดระบบการชลประทานที่ดีพอ ดังนั้นจะเกิดความเสียหายอยู่เสมอ ความเสียหายครั้งสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นเช่นในปี ๒๔๕๑-๒๔๕๒ ปี ๒๔๘๔-๒๔๘๕ ปี ๒๕๐๐-๒๕๐๒ และปี ๒๕๑๑-๒๕๑๒ เป็นต้น

(๓) ความผันผวนทางเศรษฐกิจ นอกจากจะเกิดจากภาวะการผลิตภายในประเทศ และการผันผวนในตลาดการค้าระหว่างประเทศของสินค้าข้าวออกที่สำคัญแล้ว ในช่วงระยะหลังนี้การผัน

ผวนทางเศรษฐกิจมักจะเกิดภาวะเงินเฟ้อหรือภาวะเศรษฐกิจซบเซาของโลกด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเพิ่มขึ้นของราคาน้ำมันดิบ และราคาสินค้าเข้าที่แพงขึ้น

(๔) ความผันผวนทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ นั้นจะพิจารณาได้จากตัวเลขในตารางที่ ๖ และตารางที่ ๗ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรุนแรงของเงินเฟ้อหรือดัชนีค่าครองชีพที่เกิดขึ้นในช่วงระยะเวลาต่าง ๆ กัน

เช่นดัชนีค่าครองชีพในปี ๒๕๕๗ มีค่าเท่ากับ ๔๗๐ ในปี ๒๕๕๘-๒๕๕๙ ซึ่งเป็นภาวะเงินเฟ้อที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ซึ่งทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ต้องเดือดร้อน และเป็นเหตุทำให้จอมพลผิน ชุณหะวัณ ทำการรัฐประหารโค่นล้มรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยเมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๕๐ และกลุ่มทหารดังกล่าวก็ได้ผลักดันยึดอำนาจการปกครองมาจนถึงตุลาคม ๒๕๖๖

ตารางที่ ๖
ปริมาณเงินและดัชนีค่าครองชีพ
ปี ๒๕๕๔-๒๕๖๔

(หน่วย : ล้านบาท)

สิ้นเดือน ธันวาคม	ธนบัตร	เงินฝากกระ แสรายวัน	ปริมาณเงิน	เงินฝาก ปริมาณเงิน (๒)/(๓)	ดัชนี ค่าครองชีพ
๒๕๕๔	๒๘๗	๗๗	๓๖๔	๒๑.๓	๑๓๑
๒๕๕๕	๓๖๕	๑๐๙	๔๗๔	๒๓.๐	๑๗๗
๒๕๕๖	-	-	-	-	๒๖๕
๒๕๕๗	๑,๑๒๕	๒๔๙	๑,๓๗๔	๑๙.๑	๔๗๐
๒๕๕๘	๑,๗๒๕	๔๓๒	๒,๑๕๗	๒๐.๐	๙๐๒
๒๕๕๙	๑,๘๖๖	๘๖๗	๒,๗๓๓	๓๔.๑	๑,๐๗๐
๒๕๖๐	๑,๘๙๐	๘๖๖	๒,๗๕๖	๓๐.๙	๑,๒๕๐
๒๕๖๑	๒,๒๐๕	๘๕๓	๓,๐๕๘	๒๗.๙	๑,๒๕๐
๒๕๖๒	๒,๓๖๕	๙๓๘	๓,๓๐๓	๒๘.๔	๑,๒๐๐
๒๕๖๓	๓,๐๔๓	๑,๑๔๒	๔,๑๘๕	๒๗.๓	๑,๒๔๐
๒๕๖๔	๓,๗๕๗	๑,๔๑๓	๕,๑๗๐	๒๗.๓	๑,๓๗๐

ที่มา: ข้อมูลเบื้องต้นจาก J.C. Ingram *Economic Change in Thailand 1985-1970* p. 164

ตารางที่ ๘
ปริมาณเงินและดัชนีค่าครองชีพ
ปี ๒๔๘๕-๒๕๒๐

หน่วย : พันล้านบาท

ปี	ธนบัตร	เงินฝาก กระแสรายวัน	ปริมาณเงิน	เงินฝาก ปริมาณเงิน (๒) / (๓)	ดัชนี ค่าครองชีพ
๒๔๘๕	๓.๖๘	๑.๔๐	๕.๐๘	๒๗.๖	(๙๐)
๒๕๐๐	๕.๔๒	๒.๖๒	๘.๒๐	๔๐.๐	(๑๑๑)
๒๕๐๕	๖.๕๗	๔.๕๒	๑๑.๐๙	๔๐.๘	—
๒๕๑๐	๙.๘๒	๕.๘๘	๑๕.๗๐	๓๗.๕	๑๑๒
๒๕๑๕	๑๕.๓๐	๙.๕๐	๒๔.๘๐	๓๘.๘	๑๒๐
๒๕๒๐	๒๘.๕๖	๑๕.๗๓	๔๔.๒๙	๓๕.๕	๒๐๗

หมายเหตุ (๑) ดัชนีค่าครองชีพในช่วงปี ๒๔๘๕-๒๕๐๐ นั้น ดัชนีของปีฐานคือ ปี ๒๔๙๖ ซึ่งค่าของดัชนี = ๑๐๐

(๒) ดัชนีคิกค่าครองชีพในช่วงปี ๒๕๑๐-๒๕๒๐ นั้น ดัชนีของปีฐานคือปี ๒๕๐๘ ซึ่งมีค่าดัชนี = ๑๐๐

ที่มา : ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานเศรษฐกิจรายเดือนในปีต่าง ๆ

สำหรับเงินเพื่อที่เกิขึ้นในทศวรรษที่แล้วนั้นความรุนแรงเกิดขึ้นในช่วงปี ๒๕๑๖-๒๕๒๐ กล่าวคือ ในปี ๒๕๑๕ ดัชนีค่าครองชีพเท่ากับ ๑๒๐ ในปี ๒๕๒๐ เพิ่มขึ้นเป็น ๒๐๗ ภาวะเงินเพื่อที่เกิขึ้นในช่วงนี้ เนื่องจากการขึ้นราคาน้ำมันของกลุ่มประเทศผู้ผลิตน้ำมันปีโตเลียม ผลของการผันผวนดังกล่าวได้มีส่วนทำให้คณะทหารกลับเข้ามายึดอำนาจการปกครองอีกในเดือนตุลาคม ๒๕๑๙

๑.๓ ปัญหาการถูกรวบงำทางเศรษฐกิจ

ความล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจของ ไทยอีกประการหนึ่งนั้นอาจพิจารณาได้จาก การที่จำเป็นจะต้องพึ่งสินค้าและบริการจากต่าง-ประเทศมากขึ้น หรือถูกรวบงำโดยทางประ-เทศมากขึ้น ซึ่งจะพิจารณาจากข้อสังเกตบาง ประการดังนี้

(๑) สินค้าขาออกเกือบทั้งหมดนั้นจะตก อยู่ภายใต้อิทธิพลของต่างประเทศ กล่าวคือ ประ-

เทศไทยจะมีอิทธิพลในการกำหนดราคาซื้อขาย ในตลาดระหว่างประเทศน้อยมาก ดังนั้น การผันผวนทางเศรษฐกิจในตลาดการค้าต่างประเทศแต่ละครั้งจึงส่งผลกระทบต่อภาวะการผลิต ภายในประเทศ

ในทางตรงกันข้ามสำหรับสินค้าขาเข้านั้น ต่างประเทศมักจะเป็นฝ่ายกำหนดราคาและความ จำเป็นในการพึ่งสินค้าเข้าก็มีมากขึ้น ทั้งนี้

เพราะความนิยมในสินค้าต่างประเทศ และการรับเอาวัฒนธรรมการใช้จ่ายของต่างประเทศมาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินวิถีชีวิตของคนไทย

(๒) การพัฒนาอุตสาหกรรมภายในประเทศ ส่วนใหญ่เป็นอุตสาหกรรมผลิตเพื่อทดแทนสินค้าที่เคยสั่งจากต่างประเทศ แต่ในการผลิตสินค้าเหล่านั้นยังคงต้องพึ่งวัตถุดิบและส่วนประกอบจากต่างประเทศเป็นสำคัญ ซึ่งจะพิจารณาได้จากองค์ประกอบของสินค้าขาเข้า ตัวอย่างเช่น ในปี ๒๕๑๘ นั้น ร้อยละ ๒๕ เป็นสินค้าประเภทวัตถุดิบและสินค้ากึ่งสำเร็จที่นำเข้าเพื่อใช้ในการผลิตประมาณร้อยละ ๒๓ เป็นน้ำมันดิบและผลิตภัณฑ์ปิโตรเลียม และประมาณร้อยละ ๑๔ เป็นสินค้าเพื่อการบริโภค^(๑๒) ในปัจจุบันปรากฏว่ามูลค่าของผลิตภัณฑ์น้ำมันปิโตรเลียมที่สั่งเข้าจากต่างประเทศได้มีอัตราส่วนเพิ่มขึ้นเป็นลำดับและกำลังเป็นปัญหาสำคัญ

จากข้อมูลเกี่ยวกับสินค้าขาเข้าดังกล่าวจะสังเกตได้ว่าความจำเป็นที่จะต้องพึ่งพาสินค้าจากต่างประเทศมีมากขึ้น เฉพาะความจำเป็นที่จะต้องซื้อน้ำมันและวัตถุดิบรวมกันแล้วประมาณเกือบครึ่งหนึ่งของสินค้าเข้าทั้งหมด นอกจากนี้การผลิตทางอุตสาหกรรมของไทยเรานั้นยังคงต้องใช้เทคโนโลยีและเครื่องจักรจากต่างประเทศซึ่งทำให้เราต้องตกเป็นฝ่ายตามตลอดเวลา

๒. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ในระยะยาวแล้ว การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ จะมีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม โดยทำให้การประกอบพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ หรือความรู้สึกนึกคิดของคนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม และในที่สุดก็จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของคนในสังคมด้วย การวิเคราะห์ปัจจัยทางเศรษฐกิจที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของมนุษย์นั้นเราจะแยกพิจารณาในประเด็นดังต่อไปนี้

๑. รูปแบบของการใช้จ่ายเพื่อการบริโภค
๒. รูปแบบของการผลิตและการจำหน่ายสินค้า
๓. การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อและความรู้สึกนึกคิดของคน

๒.๑ รูปแบบของการใช้จ่ายในการบริโภค

การเปิดประเทศทำการค้าขายกับประเทศตะวันตกในสมัยรัชกาลที่สี่นั้น นอกจากจะนำมาซึ่งการขยายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแล้ว ยังนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในค่านิยมและวัฒนธรรมบางอย่างของคนในสังคมอีกด้วย การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมที่เห็นเด่นชัดที่สุดก็คือการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมเกี่ยวกับการใช้จ่าย หรือรูปแบบการบริโภคของประชาชนซึ่งพอจะพิจารณาลักษณะของการเปลี่ยนแปลงได้ตามลำดับดังนี้

(๑๒) ธนาคารแห่งประเทศไทย, รายงานเศรษฐกิจรายเดือน (ปี ๒๕๒๐)

๑. การยอมรับความเจริญก้าวหน้าของประเทศตะวันตก

ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๔ เป็นต้นมา ผู้นำของไทยได้ยอมรับถึงความเจริญก้าวหน้าทางด้านวัตถุ และความเป็นชาติศิวิไลซ์ของประเทศยุโรป รัฐบาลได้เร่งทำการปรับปรุงประเทศเป็นการใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้ส่งบุคคลในเชื้อพระวงศ์และข้าราชการจำนวนมากไปศึกษาในประเทศตะวันตก ได้มีการเร่งปรับปรุงกิจการในด้านต่าง ๆ ให้ทันสมัย รวมถึงลดจนถึงได้มีการปฏิรูปวัฒนธรรมการแต่งกายของข้าราชการและบุคคลที่เป็นผู้นำของสังคมในสมัยนั้น ได้มีการว่าจ้างชาวต่างประเทศเข้ามาเป็นที่ปรึกษาและรับราชการในตำแหน่งสำคัญ ในหน่วยงานต่าง ๆ^(๑๓)

ลักษณะการเร่งปรับปรุงประเทศดังกล่าว นั้น ทำให้คนในสมัยนั้นยอมรับว่าชาวยุโรปเป็นชนชาติที่ศิวิไลซ์ และบุคคลชั้นสูงในสมัยนั้นก็ได้พยายามเลียนแบบอย่างวัฒนธรรมบางอย่างของชาวยุโรป โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัฒนธรรมเกี่ยวกับการแต่งกาย และการใช้จ่ายในสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่เป็นของใหม่ การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้จ่ายดังกล่าวนี้ได้ทำให้ประเทศจำเป็นต้อง

สั่งสินค้าอุตสาหกรรมเข้าประเทศมากขึ้น และได้มีการพัฒนาการเปลี่ยนแปลงมาเรื่อยจนถึงทุกวันนี้

๒. การเลียนแบบอย่างการบริโภค^(๑๔)

จากการที่บุคคลชั้นนำของสังคมได้ยอมรับวัฒนธรรมการใช้จ่ายและนับถือความเจริญก้าวหน้าของชาวยุโรปในสมัยนั้น ได้ทำให้คนในรุ่นต่อมาเจริญรอยตามและขยายความรู้สึคนึกคิดดังกล่าวนี้ไปในหมู่ข้าราชการและคนชั้นกลางอย่างแพร่หลาย

ผู้ที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศยุโรปหรือสหรัฐอเมริกาจะเป็นผู้ที่ได้รับการเชิดชูจากสังคม การได้มีโอกาสไปศึกษาต่างประเทศนั้นเป็นความใฝ่ฝันของคนหนุ่มสาว ความเจริญก้าวหน้าและการขยายการศึกษาภายในประเทศได้ทำให้การเลียนแบบอย่างการบริโภคแพร่ขยายไปอย่างกว้างขวาง กล่าวคือ ชนชั้นสูงจะเลียนแบบอย่างการใช้จ่ายจากชาวต่างประเทศ คนที่ร่ำรวยและคนชั้นกลางจะเลียนแบบอย่างการใช้จ่ายของคนชั้นสูง และในที่สุดการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวก็จะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้จ่ายของคนโดยทั่วไป

(๑๓) ผู้ที่สนใจชีวิตความเป็นอยู่ของคนไทยในสมัยนั้นควรอ่าน Arnold Wright and Oliver T. Breakspear (eds), *Twentieth Century Impression of Siam*, (London : Llogd's Greater Britain Publishing, 1908)

(๑๔) ดู J. S. Duesenberry, *Income, Saving and the Theory of Consumer Behavior* (Harved University Press, 1949)

๓. การกระจายรายได้และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้จ่ายของสังคม

ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาได้ทำให้การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้จ่ายต่างๆ ของประชาชนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วทำให้ประชาชนมีความต้องการในสินค้าและบริการใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเพื่อบำรุงบำเรอความสุขของตน การที่ความต้องการในสินค้าและบริการใหม่ๆ เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วนั้นเนื่องจากปัจจัยที่สำคัญสองประการ

ประการแรก ความเจริญทางด้านวัตถุของประเทศที่พัฒนาแล้วได้เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ทำให้มีการผลิตสินค้าและบริการใหม่ๆ ขึ้นมามาก และความเจริญทางด้านการศึกษา คมนาคมและการขยายตัวทางการค้าระหว่างประเทศนั้น ได้ทำให้สินค้าและบริการใหม่ๆ เหล่านั้นแพร่ขยายอย่างรวดเร็วเข้ามาในประเทศไทยแล้วก็ตามทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้จ่ายตามที่ได้อธิบายมาแล้ว

ประการที่สอง ความเจริญก้าวหน้าทางเศรษฐกิจและการพัฒนาเข้าสู่สังคมอุตสาหกรรมนั้น ได้ทำให้การกระจายรายได้ในสังคมเลวลงผู้ที่เป็นพ่อค้าธุรกิจหรือผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนใหญ่ได้

ร่ำรวยขึ้นหรือได้เงินมาโดยไม่ต้องใช้ความพยายามมากนัก ได้ทำการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยโดยการเลียนแบบอย่างจากต่างประเทศ และใช้สินค้าและบริการใหม่ๆ มากขึ้น ซึ่งการใช้จ่ายนั้นก็ ได้กลายเป็นแบบอย่างของคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม

๔. การโฆษณาและการใช้จ่ายในการบริโภค

ความต้องการในสินค้าและบริการใหม่ๆ และการเลียนแบบอย่างในการบริโภคในระยะสองทศวรรษที่ผ่านมาได้ขยายตัวอย่างรวดเร็วเนื่องจากการได้มีการพัฒนาและการใช้สื่อของการโฆษณาและการส่งเสริมการขายเข้ามาใช้ในการผลิตและการขายสินค้าและบริการต่างๆ มากขึ้น

เป็นที่ยอมรับกันว่า ผู้บริโภคอาจจะถูกผู้ผลิตชักจูงให้มีความต้องการใช้สินค้าและบริการต่างๆ ที่ตนได้ผลิตขึ้นได้โดยใช้การโฆษณาและการส่งเสริมการขายเป็นเครื่องมือ ซึ่งในเรื่องนี้นักเศรษฐศาสตร์เรียกว่า "Dependent effect" (๑๕)

ในปัจจุบัน ปรากฏว่าพ่อค้าธุรกิจต่างๆ ได้ใช้การโฆษณาและการส่งเสริมการขายมาใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบกิจการเพื่อแสวงหากำไร ซึ่งอาจจะกล่าวได้ว่าการโฆษณาและการส่งเสริมการขายนั้นทำให้คนไทยมีความต้องการที่จะใช้สินค้าและบริการต่างๆ มากขึ้น และฟุ่มเฟือยขึ้น สินค้าและบริการต่างๆ ได้กลายเป็นสิ่งจำเป็นในชีวิตของคนส่วนใหญ่ เช่น

(๑๕) ดู J. K. Galbraith, *The Affluent Society*, (New York : The New American Library, Inc., 1958)

ผงซักฟอก ผงชูรส รถยนต์ ผ้าอนามัย และ อุปกรณ์อำนวยความสะดวกต่าง ๆ สำหรับสถานที่ทำงานส่วนใหญ่มักจะขาดเครื่องปรับอากาศไม่ได้ ซึ่งทำให้ต้องสิ้นเปลืองเงินตราต่างประเทศในการซื้อเครื่องปรับอากาศและน้ำมันปีละเป็นจำนวนไม่น้อย

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจได้ทำให้รูปแบบในการใช้

จ่ายของคนในชนบทเปลี่ยนแปลงไปด้วย ตัวอย่างเช่น รูปแบบการใช้จ่ายของประชาชนในภาคกลาง ในช่วงระยะปี ๒๕๐๐ กับในช่วงของปี ๒๕๑๐ ได้เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ใช้จ่ายเกี่ยวกับสินค้าที่มีใช้อาหารและการใช้ บริการเพิ่มขึ้น ส่วนการใช้จ่ายเกี่ยวกับอาหารเทียบกับรายจ่ายทั้งหมดจะมีอัตราส่วนที่ลดลงซึ่งจะพิจารณาได้จากข้อมูลในตารางที่ ๘

ตารางที่ ๘

อัตราส่วนของการใช้จ่ายในการบริโภคของประชาชนในชนบทของภาคกลาง

รายจ่าย	ช่วงปี ๒๕๐๐ (ร้อยละ)	ช่วงปี ๒๕๑๐ (ร้อยละ)
๑. รายจ่ายที่เกี่ยวกับอาหาร	๔๙.๖	๔๗.๑
๒. รายจ่ายสินค้าที่มีใช้อาหาร	๒๓.๘	๒๕.๘
๓. การใช้จ่ายเกี่ยวกับบริการ	๒๖.๖	๒๗.๑

ที่มา : Asian Development Bank, *Rural Asia*, p. 122

การเปลี่ยนแปลงในตารางที่ ๘ นั้น เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยตรงจากการที่เศรษฐกิจเจริญเติบโตขึ้น ความเจริญทางด้านวัตถุได้แพร่ขยายไปยังท้องที่ต่าง ๆ ในชนบท ทำให้ประชาชนในชนบทมีความต้องการใช้สินค้าและบริการใหม่ๆ เพิ่มขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ทำให้เกิดการเปรียบเทียบความเป็นอยู่ระหว่างครอบครัวใน ชนบทและทำให้เห็นความแตกต่างในฐานะความเป็นอยู่มากขึ้น เช่นเราอาจจะสังเกตฐานะของครอบครัวที่มีฐานะดีโดยดูจาก

เสื่ออากาศ วิทยุ โทรทัศน์ หรือลักษณะของบ้านที่ปลูกเป็นต้น

๒.๒ รูปแบบของการผลิต และการจำหน่ายสินค้า การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของการใช้จ่ายของประชาชนได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ เช่น ความจำเป็นที่ต้องใช้สินค้าอุตสาหกรรมมากขึ้นนั้น ได้ทำให้อุตสาหกรรมต่าง ๆ เกิดขึ้นและขยายตัวอย่างรวดเร็ว นอกจากนี้การผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ก็เปลี่ยนไปในทางที่ผลิตมากขึ้น ใช้เครื่องจักรมากขึ้น และลดการใช้ฝีมือลง

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบ การใช้จ่ายและการผลิตสินค้าต่าง ๆ นั้นได้ทำให้ความจำเป็นที่จะต้องพึ่งสินค้าจากต่างประเทศมากขึ้นที่เห็นได้เด่นชัดที่สุดก็คือน้ำมัน ซึ่งเกือบหนึ่งในสี่ของมูลค่าสินค้าขาเข้าของเราเป็นน้ำมันปิโตรเลียม และรายจ่ายดังกล่าวก็มีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย

นอกจากรูปแบบการผลิตสินค้าและบริการต่าง ๆ จะได้เปลี่ยนไปแล้ว วิธีการซื้อขายสินค้าต่าง ๆ ก็ได้เปลี่ยนไปด้วย “ระบบการชื้อขายผ่อนส่ง” ได้เข้ามามีอิทธิพลในชีวิตความเป็นอยู่ของคนเรามากขึ้น ชีวิตของคนหนุ่มสาวหรือคนชั้นกลางในสมัยใหม่เริ่มใช้ชีวิตแบบผ่อนส่งกันมากขึ้นทุกที ซึ่งถือได้ว่าเป็นระบบการดำเนินชีวิตที่ทำให้คนใช้จ่ายง่ายขึ้น หรือพุ่มเพอຍขึ้น

๒.๓ การเปลี่ยนแปลงในความเชื่อและความรู้สึกนึกคิดของคน

ความเจริญทางด้านวัตถุและวิทยาศาสตร์นั้นได้ทำให้ความเชื่อและความรู้สึกนึกคิดของคนเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม ความต้องการที่จะใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ มากขึ้น ทำให้คนเราตื่นรนที่จะต้องหารายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งอาจเป็นไปโดยการทำงานมากขึ้น หรือโดยพยายามหารายได้มากขึ้นโดยการเอารัดเอาเปรียบผู้อื่น หรือโดยการฉ้อราษฎร์บังหลวง หรือการละเมิดศีลธรรมอันดีงามของสังคม ตัวอย่างเช่น การลักตัดเศียรพระพุทธรูปเพื่อเอาไปขาย หรือการคอร์รัปชันเป็นที่ยอมรับของสังคมว่าไม่เป็นสิ่งที่

เสียหายร้ายแรง หรือพ่อแม่ในบางท้องถิ่นนิยมที่จะส่งลูกสาวไปเป็นโสเภณี เพื่อหาเงินเลี้ยงครอบครัว เป็นต้น นอกจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวแล้วก็จะพิจารณาได้ดังนี้

(๑) ในปัจจุบัน ความรัก และความผูกพันในชีวิตครอบครัวระหว่างพ่อแม่กับลูกลดความผูกพันที่เหนียวแน่นลง ทั้งนี้เนื่องจากถูกภาวะเศรษฐกิจบีบรัด และความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ ที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิม

(๒) แม่บ้านในสมัยใหม่มีภาระหนักมากขึ้น เนื่องจากจะต้องออกไปทำงานหาเงินเพื่อช่วยครอบครัว และต้องรับผิดชอบงานบ้านตามประเพณีดั้งเดิม พ่อแม่ไม่ค่อยมีเวลาให้กับลูก ทำให้ครอบครัวขาดความอบอุ่นและเกิดเป็นปัญหาของสังคมมากขึ้น

(๓) นายจ้างและลูกจ้างในสมัยใหม่จะมีความรู้สึกที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกันมากขึ้น แต่ละฝ่ายก็จะพยายามรักษาผลประโยชน์ของตน ช่วยเหลือกันและการประนีประนอมระหว่างนายจ้างกับลูกจ้างเริ่มมีน้อยลง มีการแบ่งแยกและความรู้สึกของชนชั้นมีมากขึ้น

(๔) ความเชื่อถือในเรื่องบาปบุญ คุณโทษนั้นมีน้อยลง และความเห็นแก่ตัว หรือการเอารัดเอาเปรียบในสังคมมีมากขึ้น

การเปลี่ยนแปลงในความรู้สึกนึกคิด และความต้องการในสินค้าและบริการต่าง ๆ มากขึ้นนั้นได้เป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในสังคม ซึ่งจะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

๓. ปัญหาการกระจายรายได้และการ ขัดแย้งภายในสังคม

ถ้าเราเปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่หรือลักษณะของสังคมไทยในปัจจุบันกับสภาพความเป็นอยู่เมื่อสี่ห้าสิบปีก่อนแล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่าสังคมไทยมีความเจริญเติบโตทางด้านวัตถุขึ้นมาก แต่ชีวิตความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่เลวลง และการขัดแย้งในสังคมมีมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากความล้มเหลวในการพัฒนาการทางเศรษฐกิจและการขาดระบบการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม ซึ่งอาจแบ่งแยกประเด็นการพิจารณาได้ดังนี้

- (๑) ความล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจ
- (๒) ระบบการกระจายผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรม
- (๓) การตันตัวทางการเมืองของประชาชน

๓.๑ ความล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจ

การที่จะพิจารณาว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะประสบความสำเร็จหรือล้มเหลวนั้น เราอาจจะพิจารณาดูว่าลักษณะการพัฒนากิจหรือความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นสามารถที่จะช่วยแก้ปัญหาในสังคมนั้นอย่างไร และช่วยให้คนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นมีชีวิตความเป็นอยู่ดีขึ้นหรือไม่ ทั้งนี้เนื่องจากว่าจุดมุ่งหมายที่แท้จริงของการพัฒนาเศรษฐกิจนั้น มุ่งที่จะยกระดับความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ในสังคมให้ดีขึ้น มิใช่จะมุ่งแต่เพียงให้เกิดความเจริญเติบโตทางด้านวัตถุแต่เพียงอย่างเดียวเท่านั้น

ถ้าหากเราจะใช้ตัวเลขเกี่ยวกับรายได้ประชาชาติ เป็นการวัดถึงความสำเร็จหรือล้มเหลวของการพัฒนาเศรษฐกิจแล้ว เราก็อาจจะกล่าวได้ว่าประเทศไทยได้ประสบความสำเร็จอย่างน่าประทับใจในการพัฒนาเศรษฐกิจ ทั้งนี้เนื่องจากว่ารายได้ประชาชาติของเราได้เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่นถ้าเราพิจารณาผลิตภัณฑ์ประชาชาติต่อหัวในวาคองที่แล้ว ในปี ๒๔๙๔ จะมีมูลค่าเท่ากับ ๑,๗๔๓ บาทเท่านั้น แต่ในปี ๒๕๒๐ ได้เพิ่มขึ้นเป็นจำนวนถึง ๕,๓๒๐ บาท ซึ่งได้เพิ่มขึ้นเกือบสี่เท่าตัว

แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าฟังตัวเลขของรายได้ต่อหัวของประชาชนที่เพิ่มขึ้นนั้น มิได้เป็นการแสดงถึงความสำเร็จในการพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ในทางตรงกันข้ามปัญหาทางเศรษฐกิจกลับเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ซึ่งน่าจะเป็นสิ่งที่แสดงถึงความล้มเหลวในการพัฒนาเศรษฐกิจของเรา ลักษณะของความล้มเหลวที่เกิดขึ้นนั้นอาจจะพิจารณาได้จากข้อสังเกตบางประการ ดังนี้

ประการแรก ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาไม่สามารถที่จะหางานให้ประชาชนทุกคนทำได้อย่างทั่วถึง ถ้าหากจะพิจารณาจากข้อมูลในปี ๒๕๑๘ ปรากฏว่าประเทศไทยมีประชากรที่อยู่ในวัยทำงาน ๒๐.๑๔ ล้านคน ในจำนวนดังกล่าวเป็นอัตราที่มั่งาน

ทำเต็มที่ (Activity rate) เพียงร้อยละ ๔๘ เท่านั้น^(๑๖)

การที่การขยายตัวทางเศรษฐกิจไม่สามารถแก้ไขปัญหาการว่างงานของประชากรส่วนใหญ่นั้น อาจจะเนื่องจากจำนวนประชากรของเราเพิ่มขึ้นเร็วเกินไป แต่ปัญหาสำคัญอยู่ที่ระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบันไม่สามารถขยายความเจริญเติบโตอย่างพอเพียง และลักษณะของการพัฒนาเศรษฐกิจในแขนงต่าง ๆ นั้นมิได้สอดคล้องกับ Factor endowment หรือสภาพปัจจัยการผลิตต่าง ๆ ที่เรามีอยู่ในสังคม เช่น แนวทางการพัฒนามักจะมุ่งไปในทางที่ใช้เครื่องจักรหรือสินค้าทุนที่เรามีอยู่น้อย มากกว่าการใช้แรงงานที่เรามีอยู่อย่างมากมายเป็นต้น

ประการที่สอง แนวทางของการพัฒนาเศรษฐกิจตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา นั้น ทำให้ความจำเป็นที่ต้องพึ่งพาสินค้าและบริการจากต่างประเทศมากขึ้นทุกปี ถ้าหากเราพิจารณาดุลการค้าใน สองทศวรรษที่ผ่านมาจะสังเกตได้ว่าการขาดดุลเกือบทุกปี และแนวโน้มของการขาดดุลก็ได้เพิ่มขึ้นเรื่อยเช่น ในปี ๒๕๑๘ ดุลการค้าของเรามียอดขาดดุลถึง ๒๖,๑๖๑ ล้านบาทเป็นต้น

การที่การขาดดุลทางการค้าขาดดุลตลอดเวลา นั้น เนื่องจากเราไม่สามารถพัฒนาการผลิตและสินค้าออกของเราให้ดีขึ้นเท่าที่ควร แต่ในขณะเดียวกันความจำเป็นที่ต้องสั่งสินค้าเข้าก็เพิ่มขึ้นตลอดเวลา ถึงแม้ว่าอัตราส่วนของสินค้าเพื่อการบริโภคที่สั่งเข้าจะลดน้อยลงก็ตาม แต่ความจำเป็นที่จะสั่งซื้อส่วนประกอบและวัตถุดิบกลับเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย ถ้าหากแนวทางการพัฒนาการยังคงอยู่ในลักษณะเช่นนี้ต่อไปแล้ว ปัญหาทางด้านดุลการค้าและดุลการชำระเงินก็จะขาดดุลมากขึ้น แล้วก็จะเกิดปัญหาอื่น ๆ ติดตามมามาก

ประการที่สาม แนวการพัฒนาเศรษฐกิจที่เป็นอยู่ในปัจจุบันมิได้ช่วยให้ชีวิตความเป็นอยู่ของคนส่วนใหญ่ดีขึ้น แต่กลับทำให้เลวลง ปรากฏว่าในปัจจุบันคนยากคนจนมีมากขึ้น และเดือดร้อนมากขึ้น ตัวอย่างเช่น จำนวนเด็กที่มีอายุต่ำกว่า ๖ ขวบ ในปัจจุบันมีอยู่ประมาณ ๖ ล้านคนหรือเกือบประมาณ ๑๕ เปอร์เซ็นต์ของประชากรของประเทศ ในจำนวนเด็กดังกล่าวนี้ ประมาณร้อยละ ๖๓ เป็นโรคขาดอาหาร คิดเป็นจำนวนประมาณ ๔.๒ ล้านคน ในจำนวนนั้นประมาณ ๒ ล้านคน เป็นโรคขาดอาหารอย่างร้ายแรง และอีก ๒ ล้านคนเป็นโรคขาดอาหารค่อนข้างร้ายแรง^(๑๗)

(๑๖) Asian Development Bank, *Rural Asia* (Singapore : Federal Publications, 1978) p. 51

(๑๗) ศุ. Chirmsak Pinthong and Ammar Siamwalla, "A Preliminary Background Note on Food and Nutrition Policy in Thailand" (Faculty of Economic, Thammasat University Discussion Paper No. 66)

ตัวอย่างดังกล่าวนั้น นอกจากจะสะท้อนให้เห็นถึงสภาพความยากจนและการกระจายรายได้ที่ไม่ยุติธรรมแล้ว ยังแสดงให้เห็นอีกว่าในอนาคตเราจะมีแรงงานที่คุณภาพเลวลง ทั้งนี้เนื่องจากว่าเด็กที่เป็นโรคขาดอาหารนั้น สมองจะไม่เจริญเติบโตเท่าที่ควร จะโตก็แต่เพียงร่างกายเท่านั้น ความเฉลียวฉลาดจะไม่ค่อยมี ถ้าเป็นเช่นนั้นคงจะหวังได้ว่าในอนาคต เราจะมีคนงานที่โง่ลงหรือคนใช้ที่โง่ลง ซึ่งเป็นเรื่องที่น่าเป็นห่วงมาก

๓.๒ ระบบการกระจายผลประโยชน์ที่ไม่เป็นธรรม

การพิจารณาถึงระบบการกระจายผลประโยชน์ในสังคมนั้นเราคงจะต้องพิจารณาทั้งปัจจัยทางเศรษฐกิจและการเมืองประกอบกันดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนแรก ทั้งนี้เนื่องจากว่าปัจจัยทางเศรษฐกิจและปัจจัยทางการเมืองจะเป็นตัวที่กำหนดว่าสินค้าและบริการต่าง ๆ หรือผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจนั้นจะถูกกระจายหรือแจกจ่ายให้คนแต่ละกลุ่มอย่างไร ซึ่งพอจะพิจารณาได้โดยย่อดังนี้

๓.๒.๑ การพิจารณาการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

การที่ประชาชนคนหนึ่งคนใดจะมีโอกาสใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ ของสังคมมากน้อยแค่ไหนย่อมขึ้นอยู่กับรายได้หรือฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละคนเป็นสำคัญ ซึ่งใน

เรื่องนี้เป็นเรื่องเกี่ยวกับการกระจายความเป็นเจ้าของในปัจจัยการผลิต และการกำหนดอัตราผลตอบแทนแก่ปัจจัยการผลิตแต่ละชนิดเป็นสำคัญ ตามที่ได้กล่าวไว้แล้วในตอนแรก

เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยในหนึ่งศตวรรษที่ผ่านมาแล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทยได้เป็นไปในแนวที่ทำให้มีการผูกขาดในการถือครองปัจจัยการผลิตมากขึ้น และมีการผูกขาดในการกำหนดอัตราผลตอบแทนแก่ปัจจัยการผลิตมากขึ้น ซึ่งอาจจะแยกพิจารณาได้ดังนี้

๓.๒.๑.๑ การผูกขาดในการถือครองปัจจัยการผลิต

การเป็นเจ้าของในปัจจัยการผลิตนั้นเป็น ปัจจัยที่สำคัญที่สุดในการกำหนดรายได้ของแต่ละคน กล่าวคือคนที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตเป็นจำนวนมากหรือคุณภาพดีย่อมจะมีรายได้มากกว่าคนที่เจ้าของปัจจัยการผลิตเป็นจำนวนน้อย หรือคุณภาพต่ำ ในที่นี้เราจะแบ่งประเด็นการพิจารณาออกเป็น สามเรื่องดังนี้

คือ (๑) ที่ดิน (๒) ทุน และ (๓) แรงงาน

ก. การรวบรวมสิทธิในที่ดิน

ที่ดินเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญที่สุดในการเกษตร การกระจาย การถือครองที่ดินย่อมเป็นปัจจัยสำคัญในการกระจายรายได้ในการเกษตร สำหรับในกรณีของประเทศไทยนั้น

สมัยก่อนไม่ค่อยมีปัญหาเรื่องการถือครองที่ดิน ทั้งนี้เนื่องจากที่ดินที่เหมาะสมที่จะบุกเบิกเพื่อทำการเพาะปลูกนั้นมีมากมาย แต่จำนวนประชากรนั้นมีน้อยมาก เช่นในปี ๒๔๕๔ นั้น เรามีประชากรเพียงประมาณ ๘ ล้านคนเท่านั้น แต่ในปัจจุบันมีถึง ๔๕ ล้านคน และจำนวนที่ดินของเราก็มีได้เพิ่มขึ้นเลย ดังนั้น การเพิ่มขึ้นของประชากรอย่างรวดเร็วนั้นได้ทำให้ปัญหาการถือครองที่ดินเพื่อการเกษตรมีมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงนโยบายเกี่ยวกับการถือครองที่ดินของรัฐบาลในอดีตที่ผ่านมาแล้วก็อาจจะกล่าวได้ว่ามุ่งส่งเสริมให้มีการรวบรวมสิทธิในที่ดินโดยเอกชน ซึ่งพอจะแบ่งแยกการพิจารณาได้ดังนี้

๑. การส่งเสริมการรวบรวมสิทธิที่ดินในสมัยรัชกาลที่ห้า

ถ้าหากเราพิจารณาการจัดระบบการถือครองที่ดินของไทยในสมัยโบราณแล้ว จะเห็นได้ว่าเป็นระบบที่ส่งเสริมให้มีการกระจายการถือครองที่ดิน กล่าวคือในสมัยโบราณนั้นได้กำหนดให้มีการเพิกถอนกรรมสิทธิในที่ดินของประชาชน ถ้าหากผู้ถือครองที่ดินนั้นปล่อยที่ดินทิ้งไว้โดยไม่ทำประโยชน์ ซึ่งได้กำหนดไว้ดังนี้

(ก) สำหรับนาตราแดงหรือนาคู่โคจะทิ้งร้างได้ไม่เกิน ๙ ปี

(ข) สำหรับนาตราจองหรือนาฟางลอยจะทิ้งร้างได้ไม่เกิน ๓ ปี

ถ้าหากเจ้าของที่ดินได้ปล่อยที่ดินทิ้งร้างเกินกว่าระยะเวลาที่กำหนดไว้ นั้น เขาจะหมดกรรมสิทธิในที่ดินนั้นและผู้อื่นมีสิทธิที่จะเข้าไปทำกินได้ ซึ่งมาตรการดังกล่าวนี้เป็นวิธีการบังคับให้มีการกระจายการถือครองที่ดินในทางอ้อม

อย่างไรก็ตาม ในสมัยรัชกาลที่ ๕ ได้มีการเร่งพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ และได้มีการส่งเสริมให้เอกชนทำการขุดคลอง โดยรัฐบาลจะยกที่ดินทั้งสองฝั่งคลองให้แก่ผู้ขุดคลองนั้น เรื่องที่น่าสนใจได้แก่โครงการขุดคลองรังสิตในระหว่างปี ๒๔๓๑ ถึง ๒๔๕๗^(๑๘) ซึ่งรัฐบาลได้ให้สิทธิพิเศษแก่บริษัทขุดคลองอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริษัทขุดคลองและคูนาสยาม (Siam Lands, Canal and Irrigation Company) เช่น ถ้าหากขุดคลองขนาดกว้าง ๗ วาขึ้นไป จะได้ที่ดินจากฝั่งคลองฝั่งละ ๔๐ เส้น เป็นต้น

บริษัทขุดคลองและคูนาสยามได้ทำการขุดคลองเป็นจำนวนมากในเขตทุ่งรังสิต แล้วนำที่ดินที่ตนได้รับสิทธินั้นออกขายเป็นแปลงขนาดใหญ่ เช่น ขายขนาดแปลงละไม่ต่ำกว่า ๑๒๐ ไร่ ในระยะแรกเป็นต้น การขายที่ดินแปลงขนาด

(๑๘) ผู้ที่สนใจเรื่องนี้ควรอ่าน สุนทร อาสะโว้ย, บทบาทของรัฐบาลและเอกชนในการพัฒนา : พิจารณาเฉพาะกรณีประวัติโครงการรังสิต พ.ศ. ๒๔๓๑ ถึง พ.ศ. ๒๔๕๗ (สถาบันไทยคดี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑)

ใหญ่ขึ้น นอกจากจะทำให้ชาวนาโดยทั่วไปไม่สามารถซื้อที่ดินได้แล้ว ยังเป็นการส่งเสริมให้มีการรวบรวมสิทธิในที่ดินเพิ่มขึ้นอีกด้วย ปรากฏว่าในสมัยนั้น พวกขุนนาง ข้าราชการ หรือคนที่ร่ำรวย จะพากันซื้อที่ดินและนำที่ดินนั้นให้ชาวนาเช่าทำกิน และปรากฏว่าบรรดาเจ้าของที่ดินได้รับผลตอบแทนอย่างงดงามในการให้เช่าที่ดินนั้น

ผลของการใช้นโยบายดังกล่าวได้ทำให้ระบบการเช่าที่ดินได้แพร่ขยายไปยังที่อื่น ๆ ซึ่งถือได้ว่าเป็นนโยบายที่ส่งเสริมให้มีการรวมกรรมสิทธิที่ดิน และเป็นการสร้างชนชั้นเจ้าที่ดิน หรือ เจ้าสัวที่ดินขึ้นมาในสังคมไทย

๒. การทำลายนโยบายการกระจายการถือครองที่ดิน

หลังจากเกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ปัญหาการรวมกรรมสิทธิการถือครองที่ดินได้ทวีความรุนแรงมากขึ้น นายปรีดี พนมยงค์ ได้เสนอให้มีการปฏิรูปที่ดินในสมัยนั้น แต่ไม่ได้รับความสนใจอย่างจริงจัง ต่อมาในสมัยจอมพลแปลก พิบูลย์สงคราม ได้พยายามให้มีการกระจายการถือครองที่ดินในทางอ้อม โดยได้แก้ไขประมวลกฎหมายที่ดิน ในปี ๒๔๙๗ โดยได้กำหนดให้ประชาชนแต่ละคนมีสิทธิถือครองที่ดินไม่เกินจำนวนดังต่อไปนี้

ที่ดินเพื่อใช้เป็นที่อยู่อาศัยไม่เกินคนละ ๕ ไร่
ที่ดินเพื่อพาณิชยกรรมไม่เกินคนละ ๕ ไร่
ที่ดินเพื่ออุตสาหกรรมไม่เกินคนละ ๑๐ ไร่
ที่ดินเพื่อเกษตรกรรมไม่เกินคนละ ๕๐ ไร่

อย่างไรก็ตามกฎหมายฉบับดังกล่าวจะมีผลใช้บังคับเมื่อครบ ๗ ปี คือในราวปี ๒๕๐๔ แต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ยกเลิกกฎหมายดังกล่าวโดยประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ ๔๙ เมื่อวันที่ ๑๓ มกราคม ๒๕๐๓

๓. การผันผวนทางเศรษฐกิจทำให้ชาวนาสูญเสียกรรมสิทธิในที่ดิน

นอกจากรัฐบาลจะมีนโยบายที่สนับสนุนให้มีการรวบรวมสิทธิในที่ดินโดยเอกชนตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น ปรากฏว่าการผันผวนทางเศรษฐกิจและนโยบายเกี่ยวกับการกำหนดราคาสินค้าเกษตรบางอย่างก็มีส่วนทำให้ชาวนายากจน เป็นหนี้เป็นสิน และต้องสูญเสียกรรมสิทธิในที่ดินทำกินของตนเอง เช่น การเก็บค่าพรีเอี่ยมข้าว และภาษีต่าง ๆ เกี่ยวกับการส่งข้าวออกนอกประเทศนั้น เป็นนโยบายที่กดราคาข้าวภายในประเทศ เพื่อผลประโยชน์ของผู้บริโภคและของรัฐบาล แต่ชาวนาต้องเป็นฝ่ายที่ได้รับความเดือดร้อน นับตั้งแต่ได้มีการเริ่มเก็บภาษีต่าง ๆ เกี่ยวกับท้องที่ส่งออกในปี ๒๔๙๐ เป็นต้นมา รัฐบาลได้เก็บภาษีในรูปแบบต่างๆ จากข้าวที่ส่งออกเป็นมูลค่านับหมื่นล้านบาท ซึ่ง

ภาวะของภาษีต่าง ๆ นั้นมีส่วนทำให้ชาวนาต้องเดือดร้อนและสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดิน

นอกจากนี้การผันผวนเกี่ยวกับราคาสินค้าเกษตรหรือความเสียหายจากภัยธรรมชาติก็ทำให้ชาวนาเดือดร้อนและต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดิน ตัวอย่างเช่น เมื่อเกิดเศรษฐกิจตกต่ำครั้งใหญ่ในระหว่างปี ๒๔๗๓ ถึง ๒๔๗๗ นั้นราคาข้าวได้ตกต่ำลงอย่างมาก กล่าวคือในปี ๒๔๗๒ ราคาข้าวที่ส่งออกเฉลี่ยหาบละ ๗ บาท ๒๐ สตางค์ แต่ในปี ๒๔๗๓ ราคาส่งออกโดยเฉลี่ยลดลงเหลือเพียงหาบละ ๓ บาท ๕๐ สตางค์เท่านั้น เมื่อราคาส่งออกตกต่ำลงก็ทำให้ราคาข้าวเปลือกตกต่ำลงอย่างมากด้วย ปรากฏว่าในช่วงระยะเวลาดังกล่าวชาวนาจำนวนไม่น้อยต้องสูญเสียกรรมสิทธิ์ในที่ดินของตน เนื่องจากเป็นหนี้เป็นสินแล้วไม่มีปัญญาชำระหนี้

ตัวอย่างเช่นในราวต้นปี ๒๔๗๒ ราคาข้าวเปลือกในจังหวัดอ่างทองเกี่ยวนละประมาณ ๖๐-๘๐ บาท แต่ในเดือนมีนาคม ๒๔๗๒ ราคาข้าวเปลือกตกเหลือเพียงเกี่ยวนละ ๓๒-๓๕ บาทเท่านั้น และในปีถัดมาคือปี ๒๔๗๔ ราคาข้าวตกเหลือเพียงเกี่ยวนละ ๒๔-๒๖ บาทเท่านั้น การตกต่ำของราคาข้าวในช่วงนั้นทำให้ชาวนาเดือดร้อนเป็นอันมาก และก็เป็นสาเหตุสำคัญที่ทำให้ชาวนาต้องสูญเสียที่นาทำกินของตนไป^(๑๙)

ในทางตรงกันข้าม ในขณะที่เกิดเงินเพื่อราคาข้าวของต่าง ๆ จะแพงขึ้นมาก แต่ราคาข้าว

ภายในประเทศจะถูกกดให้ต่ำเพื่อใช้เป็นเครื่องมือแก้ไขภาวะเงินเฟ้อของรัฐบาลซึ่งก็ทำให้ชาวนาเดือดร้อนอีกเช่นกัน อย่างไรก็ตาม การเกิดเงินเพื่อแต่ละครั้งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองนั้นส่วนใหญ่ทำให้ชาวนากรรมกรและคนชั้นกลางเดือดร้อนเสมอมา เพราะกลุ่มบุคคลดังกล่าวมักจะมีรายได้คงที่หรือเพิ่มขึ้นช้า ไม่ได้มีส่วนสัดกับราคาข้าวของต่าง ๆ ที่ได้ถีบตัวสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว

ลักษณะการรวบรวมกรรมสิทธิ์ที่ดินและการไม่มีที่ดินทำกินของชาวไร่ชาวนานั้นเป็นที่ยอมรับกันทั่วไปในปัจจุบัน และจากแรงกดดันในด้านต่าง ๆ ทำให้รัฐบาลได้ออกกฎหมายเกี่ยวกับการปฏิรูปที่ดินในปี ๒๕๑๔ แต่อย่างไรก็ตามการปฏิรูปที่ดินก็ทำได้ทำกันอย่างจริงจังไม่ส่วนใหญ่เป็นการจัดสรรที่สาธารณะที่ถูกระชาชนบุกรุกให้ได้อยู่กันอย่างถูกต้องตามกฎหมายเท่านั้น

ข. การรวบรวมสิทธิหรือการผูกขาดในการใช้เงินทุนของสังคม

ปัจจัยการผลิตที่มีความสำคัญมากที่สุดในการสังคมปัจจัยคือ เงินทุน (capital) ถ้าหากเราพิจารณาถึงสภาพการประกอบธุรกิจต่าง ๆ เช่น การเงินการธนาคาร โรงงานอุตสาหกรรม และธุรกิจการค้าต่าง ๆ ที่เป็นอยู่ในปัจจุบันแล้วเราก็อาจจะกล่าวได้ว่าการพัฒนาเศรษฐกิจของไทยในระยะเวลาที่ผ่านมาได้ทำให้มีการรวบเงินทุนโดยคนกลุ่มน้อยมากขึ้นเป็นลำดับ และมี

(๑๙) Chattip Nartsupha and Others (1978) pp 154-156

แนวโน้มที่เพิ่มการรวมอำนาจ หรือการกระจุกตัว อยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยมากขึ้น ซึ่งจะพิจารณาได้จากข้อสังเกตบางประการดังนี้

๑. การเจริญเติบโตอย่างรวดเร็วของธนาคารพาณิชย์

เราอาจจะพิจารณาการรวมอำนาจทางเศรษฐกิจหรือรวมอำนาจการใช้เงินทุนของสังคมจากลักษณะความเจริญเติบโตของธนาคารพาณิชย์ ทั้งนี้เนื่องจากธนาคารพาณิชย์จะเป็นแหล่งที่รวบรวมเงินออมและเงินทุนของสังคม เพื่อที่จะนำไปใช้ลงทุนในกิจการต่างๆ อย่างไม่ก็ตาม ผู้ที่จะมีโอกาสได้ใช้เงินทุนดังกล่าวนั้น ก็จะเป็นพ่อค้าธุรกิจที่มีฐานะดีเท่านั้น คนที่มีฐานะยิ่งดี หรือมีอำนาจทางเศรษฐกิจมาก ก็จะมีโอกาสกูดยืมเงินมากขึ้น ซึ่งจะเป็นการเพิ่มพูนอำนาจทางเศรษฐกิจของพ่อค้าหรือนักธุรกิจดังกล่าวมากขึ้น เช่นในปัจจุบัน กลุ่มบริษัทธุรกิจที่มีชื่อเสียงนั้น สามารถที่จะทำการเบิกเกินบัญชีของธนาคารพาณิชย์แห่งหนึ่งได้เป็นวงเงินถึง ๑,๐๐๐ ล้านบาทเป็นต้น ดังนั้น ธนาคารพาณิชย์จึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งในการสร้างการผูกขาดการใช้เงินทุนของสังคม

ถ้าหากเราลองเปรียบเทียบอัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์ประชาชาติ กับอัตราการเพิ่มของทรัพย์สินของธนาคารพาณิชย์แล้ว ก็พอจะบอกได้ว่า การผูกขาดการใช้เงินทุนของสังคมเป็นอย่างไร จากเปรียบเทียบข้อมูลดังกล่าวในระหว่าง

ปี ๒๕๐๘ คือ ๒๕๒๐ แล้ว ปรากฏว่า อัตราการเพิ่มของผลิตภัณฑ์ประชาชาติโดยเฉลี่ยจะเพิ่ม ๑๔ เปอร์เซ็นต์ แต่ทรัพย์สินรวมของธนาคารพาณิชย์โดยเฉลี่ยเพิ่มขึ้นถึงปีละ ๒๐ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าแนวโน้มของการผูกขาดการใช้เงินทุนในสังคมมีมากขึ้น

๒. อำนาจของธุรกิจขนาดใหญ่

เราอาจจะพิจารณาลักษณะการผูกขาดในการใช้เงินทุนโดยการดูจากบทบาทของธุรกิจขนาดใหญ่ว่าเข้ามามีอิทธิพลในทางเศรษฐกิจอย่างไร ในกรณีของประเทศไทยนั้น อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจของไทยได้เป็นไปในแนวทางที่ทำให้มีการรวมอำนาจหรือผูกขาดโดยธุรกิจขนาดใหญ่มากขึ้น

ตัวอย่างเช่น ในปี ๒๕๑๙ ยอดขายของบริษัทที่ใหญ่ที่สุดร้อยบริษัท มีจำนวนเงินรวมกัน ๗๒,๐๐๐ ล้านบาท ซึ่งจำนวนเงินดังกล่าวเมื่อเปรียบเทียบกับผลิตภัณฑ์ประชาชาติในปีเดียวกันนั้นจะเท่ากับ ๒๒ เปอร์เซ็นต์ แต่ถ้าเปรียบเทียบกับการใช้จ่ายเพื่อการบริโภคของเอกชนแล้วก็จะสูงถึง ๓๓ เปอร์เซ็นต์ ซึ่งเป็นการยืนยันได้ว่า การรวมอำนาจหรือการผูกขาดการใช้เงินทุนในสังคมไทยนั้นมีมากขึ้น นอกจากนี้ถ้าเราศึกษาถึงลักษณะความเป็นเจ้าของในธุรกิจขนาดใหญ่หรือที่สำคัญต่าง ๆ แล้ว จะพบว่า

จำนวนไม่น้อยเป็นกิจการของผู้ที่เป็นเจ้าของ
ธนาคารพาณิชย์ต่าง ๆ (๒๐)/

ก. คุณภาพของแรงงาน

แรงงานเป็นปัจจัยการผลิตที่ทุกคนมีอยู่
แต่อย่างไรก็ตาม การที่ประชาชนแต่ละคนจะได้
ผลตอบแทนจากการทำงานมากน้อยแค่ไหนนั้น
ย่อมขึ้นอยู่กับคุณภาพหรือความเฉลียวฉลาดของ
แรงงาน และความต้องการของตลาดเป็นสำคัญ

ในกรณีนี้อาจจะกล่าวได้ว่า โดยทั่วไปแล้ว
คุณภาพของแรงงานที่มีฝีมือของคนไทยนั้นได้
เพิ่มจากการจบการศึกษาในระดับสูงมีมากขึ้น
แต่อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันแรงงานส่วนใหญ่
ไม่สามารถหางานทำได้อย่างทั่วถึง เนื่องจาก
เศรษฐกิจของประเทศมิได้เติบโตอย่างเพียงพอที่
จะรับแรงงานที่มีฝีมือเหล่านั้น ส่วนในกรณีของ
แรงงานที่ไม่มีฝีมือนั้น คุณภาพคงไม่ดีขึ้น เนื่อง
จากสุขภาพพลานามัยของคนจนส่วนใหญ่ไม่ดีขึ้น
เนื่องจากฐานะทางเศรษฐกิจของแต่ละครอบครัว
ในขณะเดียวกันการเพิ่มขึ้นของประชากรอย่าง
รวดเร็วได้ทำให้คนงานที่ไม่มีฝีมือเดือดร้อน
มากขึ้น เพราะไม่มีงานทำ อย่างทั่วถึงกัน

ในเรื่องเกี่ยวกับการศึกษาและการฝึกฝน
อบรมในระดับสูงนั้นก็อาจจะกล่าวได้ว่าถูกผูกขาด
โดยคนส่วนน้อยเช่นนี้ เพราะผู้ที่จะสามารถ

เข้าไปเรียนในระดับสูงได้นั้น ก็มักจะมาจาก
ครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดีพอสมควร

๓.๒.๑.๒ การผูกขาดในการกำหนดอัตราผล ตอบแทนของปัจจัยการผลิต

ตั้งแต่การเปิดประเทศทำการค้ากับประเทศ
ตะวันตกโดยสนธิสัญญาเบาว์ริงเป็นต้นมา ประ-
เทศไทยถูกบังคับให้เปิดการค้าโดยเสรี หรือเป็น
การค้าในระบบที่มีการแข่งขันกัน อย่างไม่รู้ตัว
ในกรณีที่ขาดการถ่วงดุลย์แห่งอำนาจในการต่อ
รองกันแล้ว การแข่งขันก็จะนำไปสู่การผูกขาด
ขึ้นนี้เพราะว่าผู้ที่มีประสิทธิภาพเหนือกว่า หรือ
ผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจมากกว่า จะกลายเป็น
ผู้ที่มีอำนาจผูกขาดในที่สุด

เนื่องจากประเทศไทยได้ส่งเสริมความเจริญ
เติบโตทางเศรษฐกิจโดยให้เอกชนประกอบธุรกิจ
แบบเสรี แต่ขาดมาตรการป้องกันการเอาตัวเอา
เปรียบระหว่างกันที่ได้ผล ดังนั้นเมื่อเศรษฐกิจเจริญ
ขึ้นและสร้างอำนาจการผูกขาดของกลุ่มธุรกิจต่าง ๆ
ก็มากขึ้นเป็นลำดับ และในสมัยปัจจุบันนี้กลุ่ม
ที่กุมอำนาจทางเศรษฐกิจ และกลุ่มที่กุมอำนาจ
ทางการเมืองก็ได้ทำการร่วมมือกันอย่างใกล้ชิด
ซึ่งมีผลทำให้อำนาจการผูกขาดในทางเศรษฐกิจ
และอำนาจในการกำหนดราคาหรืออัตราผลตอบแทนต่าง ๆ โดยกลุ่มธุรกิจอภิมหาชนมีมากขึ้นเรื่อย ๆ

๒๐/ คูเกอริคเกียริติ พัพพันเสวีธรรม, การเปลี่ยนแปลงทางสังคมเศรษฐกิจการเมืองกับการรวบอำนาจเศรษฐกิจ
โดยเอกชนในประเทศไทย (เอกสารโรเนียว คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

จากการที่มีการผูกขาดในการถือครองปัจจัยการผลิต และการผูกขาดในการกำหนดอัตราผลตอบแทนโดยเอกชนมากขึ้น ตามที่ได้กล่าวมาแล้วนั้นจึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้การกระจายรายได้หรือความมั่งคั่งของสังคมกระจุกอยู่ในมือของคนเพียงส่วนน้อย และทำให้ความแตกต่างในฐานะความเป็นอยู่ของคนในสังคมมีมากยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ตาม ปรากฏการณ์ที่กล่าวมานี้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติในระบบเศรษฐกิจแบบเสรีที่มีความเจริญเติบโต แต่รัฐบาลก็อาจจะสามารถทำให้การกระจายรายได้เป็นไปได้ในลักษณะที่เกิดความยุติธรรมต่อทุกฝ่ายได้ ถ้าหากว่ารัฐบาลได้มีมาตรการที่ป้องกันการผูกขาดด้วยการส่งเสริมให้เกิดดุลย์แห่งอำนาจการต่อรอง (Countervailing power) ระหว่างกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ หรือให้การช่วยเหลือคุ้มครองแก่ผู้ที่มีความอ่อนแอในทางเศรษฐกิจ แต่นโยบายต่างๆ ของรัฐบาลมิได้ทำการช่วยเหลืออย่างจริงจัง ตัวอย่างเช่น กฎหมายควบคุมค่าเช่านา หรือกฎหมายควบคุมการค้ากำไรเกินควรไม่เคยได้ผลในทางปฏิบัติเลย ดังนั้น ความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้หรือการกระจายผลประโยชน์ในทางเศรษฐกิจ จึงเป็นสิ่งที่เราเห็นกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ซึ่งความไม่เป็นธรรมในการกระจายรายได้ดังกล่าวนี้ได้มีส่วนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำเนินชีวิตของประชาชนแต่ละกลุ่มด้วย

๓.๒.๒ การพิจารณากระจายอำนาจทางการเมือง

การพิจารณาการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจนั้นจำเป็นที่จะต้องพิจารณาการกระจายอำนาจทางการเมืองควบคู่กันไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากว่าการควบคุมอำนาจทางการเมืองนั้นย่อมจะมีอิทธิพลในการควบคุมอำนาจทางเศรษฐกิจได้ด้วย

เมื่อพิจารณาลักษณะการปกครองในประเทศไทยแล้วก็อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นระบบการเมืองแบบผูกขาด ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ค่อยได้เข้ามามีส่วนร่วมรับผิดชอบในการกำหนดนโยบายการบริหารประเทศ ตั้งแต่เปลี่ยนแปลงการปกครองเข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยในปี ๒๔๗๕ เป็นต้นมาการปกครองในระบอบประชาธิปไตยก็มีการล้มลุกคลุกคลานตลอดมา อำนาจการปกครองถูกผูกขาดอยู่ในมือของคนเพียงกลุ่มน้อยหรือที่เรียกว่า “ชนชั้นปกครอง” ประชาชนโดยทั่วไปจะไม่ค่อยมีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการปกครองดังกล่าวนี้ การพยายามในการเปลี่ยนแปลงการปกครองแต่ละครั้งมักจะเป็นการใช้กำลังกันเช่น ในช่วงระยะเวลาประมาณ ๔๖ ปีของการปกครองในระบอบประชาธิปไตยนั้น ได้มีการปฏิวัติ การกบฏ หรือการปฏิวัติรัฐประหาร ถึง ๑๓ ครั้ง ระยะเวลาการปกครองส่วนใหญ่จะเป็นแบบประชาธิปไตยภายใต้อำนาจเผด็จการ และผู้แทนที่ได้รับแต่งตั้งนั้นก็มิได้ทำหน้าที่เพื่อ

รักษาผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ ดังตัวอย่างเช่นเมื่อเร็ว ๆ นี้ นักเขียนสตรีผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นสมาชิกสภาแห่งชาติได้ทำการเปรียบว่าสมาชิกของสภาส่วนใหญ่จะมีลักษณะดังนี้^{๒๑/}

- “(๑) หนีประชุม (๒) นอนหลับ
- (๓) รับทรัพย์สิน (๔) หนีถือโผย
- (๕) โวยเอาใจ (๖) ไปตามดวง
- (๗) ท่วงตำแหน่ง (๘) แจ้งวิชา”

จากการที่ประชาชนส่วนใหญ่ไม่ได้เข้าร่วมส่วนร่วมในการปกครองนี้ ทำให้ผลประโยชน์ของประชาชนถูกละเลยโดยผู้ที่มีอำนาจควบคุมอำนาจรัฐ อำนาจทางการเมืองมักจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของผู้ที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจ ดังนั้นจึงทำให้เกิดการรวบอำนาจหรือการผูกขาดทั้งในทางเศรษฐกิจและการเมืองโดยคนส่วนน้อยมากขึ้น ซึ่งทำให้การกระจายอำนาจหรือการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจแก่ประชาชนส่วนใหญ่เป็นไปด้วยความยากลำบาก หรืออาจจะไม่สามารถทำได้เลย ทั้งนี้เพราะการร่วมมือระหว่างกลุ่มที่ผูกขาดทางเศรษฐกิจกับกลุ่มที่ผูกขาดทางเศรษฐกิจกับกลุ่มที่ผูกขาดทางการเมือง จะทำให้กลุ่มทั้งสองมีอำนาจในการกอบโกยอย่างมากและยากที่จะแก้ไขได้

๓.๓ การตื่นตัวทางการเมืองของประชาชน

ในขณะที่มีการผูกขาดอำนาจทางการเมืองและอำนาจทางเศรษฐกิจมากขึ้นนั้น ผลของการ

พัฒนาและความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจก็ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่มีความตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ซึ่งจะพิจารณาได้จากเหตุผลสำคัญสองประการดังนี้

ประการแรก ความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และการขยายการศึกษาในระดับต่าง ๆ นั้น ทำให้ประชาชนมีความรู้มากขึ้น และมีความตื่นตัวมากขึ้น มักจะไม่ค่อยเชื่อถือในเรื่องบาปบุญคุณโทษ หรือเรื่องของบุญวาสนาเหมือนคนในสมัยก่อน ประชาชนมีความอยากรู้ อยากเห็นมากขึ้น

ประการที่สอง ความเจริญก้าวหน้าทางวัตถุทำให้เกิดการใช้สินค้าและบริการใหม่ ๆ มากขึ้น รวมถึงลดจนถึงการโฆษณาสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่ทำกันอยู่ทุกวันนี้ได้ปลุกเร้าให้ประชาชนมีความต้องการที่จะใช้สินค้าและบริการต่าง ๆ มากขึ้น อย่างไรก็ตาม คนส่วนใหญ่จะไม่สามารถใช้สินค้าหรือบริการเหล่านี้ เนื่องจากยากจนหรือข้อจำกัดทางรายได้ แต่การเปรียบเทียบสภาพความเป็นอยู่ของตนเองกับคนอื่น ๆ ในสังคมแล้ว มักจะทำให้เกิดความรู้สึกหรือความตื่นตัวที่จะถามตนเองว่า ความเป็นธรรมนั้นอยู่ที่ไหน ?

จากเหตุผลทั้งสองประการที่ได้กล่าวมาข้างต้นนี้ ก็อาจจะกล่าวได้ว่าในปัจจุบันประชาชน

๒๑/ กู มติชน ฉบับวันที่ ๘ ธันวาคม ๒๕๒๑ หน้า ๖

ได้มีความตื่นตัวทางการเมืองขึ้นมาก ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะไม่ยอมให้มีการศึกษาหาความรู้ทางการเมืองก็ตาม แต่สิ่งที่ประชาชนได้สัมผัสกับชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ ก็คือการกระตุ้นให้เกิดการตื่นตัวทางการเมือง และการเปรียบเทียบสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของตนเองกับของผู้อื่น

การที่ประชาชนเกิดความตื่นตัวทางการเมืองและต้องการที่จะได้ใช้สินค้าและบริการต่างๆ มากขึ้น เนื่องจากการเลียนแบบอย่างในการบริโภคของสังคม แต่ในขณะเดียวกันการผูกขาดอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจโดยคนส่วนน้อยได้เพิ่มมากขึ้นทุกที ได้ทำให้การกระจายรายได้ในสังคมยิ่งเลวลง และการที่ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศก็ไม่สามารถแก้ปัญหาของสังคมได้นั้น ได้ทำให้เกิดการขัดแย้งระหว่างประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมมากขึ้น ซึ่งเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบัน

๔. ความลงท้าย

จากการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเพิ่มขึ้นของประชากรในประเทศไทยในหลายทศวรรษที่ผ่านมาแล้ว อาจจะกล่าวว่าการเปลี่ยนแปลงได้เป็นไปในที่ที่ทำให้ปัญหาและการขัดแย้งในสังคมไทยมีมากขึ้น ซึ่งพอจะสรุปเป็นประเด็นสำคัญได้ดังนี้

ประการแรก การเปิดการค้าขายติดต่อกับต่างประเทศตั้งแต่ปี ๒๔๐๐ เป็นต้นมานั้น ได้มีส่วนทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยได้เจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ได้ให้โครงสร้างการผลิตทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนจากระบบเศรษฐกิจแบบผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองเป็นเศรษฐกิจแบบผลิตเพื่อการซื้อขายแลกเปลี่ยน และทำให้เงินเข้ามามีอิทธิพลในชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การเปิดการค้าขายกับต่างประเทศนั้น ได้ทำให้เศรษฐกิจของประเทศเผชิญกับการผันผวน ซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงภาวะทางเศรษฐกิจของโลกมากขึ้น และทำให้ประเทศไทยต้องพึ่งต่างประเทศมากขึ้น

ประการที่สอง เนื่องจากรัฐบาลมิได้จัดระบบการกระจายรายได้ของสังคมอย่างรัดกุมพอ การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจที่ผ่านมาได้ทำให้การผูกขาดในทางเศรษฐกิจมีมากขึ้น และทำให้การกระจายรายได้ของสังคมเลวลง ซึ่งมีผลทำให้คนส่วนใหญ่มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เลวลง ผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนานั้นจะกระจุกอยู่ในมือของคนกลุ่มน้อยมากขึ้น

ประการสาม การยอมรับเอาวัฒนธรรมการใช้จ่ายของชาวต่างประเทศอย่างง่ายดาย และการกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม ได้ทำให้คนกลุ่มน้อยที่ร่ำรวย สามารถทำการเลียนแบบอย่างการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยได้ตั้งงายขึ้น และได้

เป็นแบบอย่างของคนกลุ่มอื่น ๆ ในสังคม โดยการมีสื่อการโฆษณาและการส่งเสริมการขายเป็นตัวกระตุ้น ซึ่งผลของการเปลี่ยนดังกล่าวทำให้คนไทยมีนิสัยรักการใช้จ่ายที่ฟุ่มเฟือยมากขึ้น การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นต้นเหตุสำคัญที่ก่อให้เกิดปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมต่าง ๆ ติดตามมา และทำให้การแก้ไขปัญหาของสังคมมีความยากลำบากมากขึ้น

ประการที่สี่ การดิ้นรนและความพยายามที่จะหารายได้เพื่อมาใช้จ่ายในลักษณะที่ฟุ่มเฟือยนั้น ได้ทำให้คนจำนวนไม่น้อยชอบหาเงินด้วยวิธีง่าย ๆ โดยไม่คำนึงถึงความรับผิดชอบและขนบธรรมเนียมหรือสิ่งที่ตั้งมของสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนั้นได้ทำให้ความมีระเบียบวินัยและความมีคุณธรรมของประชาชนลดน้อยลง

ประการที่ห้า เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่มิได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการปกครองประเทศ กลไกอำนาจรัฐจึงถูกควบคุมโดยคนกลุ่มน้อย ดังนั้น นโยบายการบริหารประเทศส่วนใหญ่จะจึงมักเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่มน้อยมากกว่าที่จะเป็นไปเพื่อผลประโยชน์ของคนกลุ่ม

ใหญ่คนส่วนใหญ่ที่ยากจนหรืออ่อนแอในทางเศรษฐกิจ ไม่ได้รับการอุ้มชูหรือช่วยเหลือจากรัฐบาลอย่างจริงจัง ซึ่งทำให้คนเหล่านั้นได้รับความเดือดร้อนจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมมากขึ้น

เท่าที่ได้กล่าวมาทั้งหมดในบทวิเคราะห์นี้ เป็นการชี้ให้เห็นว่า สภาพของสังคมที่เป็นอยู่ในทุกวันนี้ เป็นผลผลิตโดยตรงของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและการเพิ่มขึ้นของประชากรตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา แต่อย่างไรก็ตาม เนื่องจากกลไกอำนาจรัฐซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดนโยบายหรือทิศทางของการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมนั้นถูกควบคุมโดยกลุ่มผลประโยชน์เพียงส่วนน้อย ดังนั้น การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจของไทยที่ผ่านมาจึงเป็นไปในทางที่ทำให้คนส่วนน้อยได้รับประโยชน์จากสังคมมากขึ้น โดยมีคนส่วนใหญ่เป็นผู้รับภาระหรือรับเคราะห์จากความเจริญก้าวหน้า การกระทำดังกล่าวนี้ แนวทางการเปลี่ยนแปลงในลักษณะเช่นนี้ได้ทำให้เกิดการขัดแย้งในสังคมมากขึ้น